

ΜΑΡΙΝΟΥ ΞΗΡΕΑ

ΑΓΝΩΣΤΑ
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΚΑΙ
ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ
ΤΟΥ
ΒΙΖΥΗΝΟΥ

ΛΕΥΚΟΣΙΑ • ΚΥΠΡΟΣ

1949

Ο
9
9

ΣΠ

ΦΗΚΗ
Κ.Σ.

Εὐὸν καὶ οὐρανὸν ὁ ἄριστος Πότ' ἔστι
Ζῆνι καὶ ἡρώδ' ὁ ἐκ τῆς οὐρανόθεν
ὁ αὐτὸς Κομοτηνῆς

Μὲ ἀγάπην καὶ σέβας

Κομοτηνῆς 26 Μαΐου 1957. Μ. Ζ. Μ. Ρ. Ρ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΛΙΝΣΥ Ν. ΠΟΛΙΤΗ

ΜΑΡΙΝΟΥ ΞΗΡΕΑ

ΑΓΝΩΣΤΑ
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΚΑΙ
ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ
ΤΟΥ
ΒΙΖΥΗΝΟΥ

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

1949

PA
5610

.B49

298

1949

27-

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Όταν υπηρετούσα στὰ 1939 στὸ Γυμνάσιο τῆς Κομοτινῆς, καθὼς μιλοῦσαμε μέσα στὴ μικρὴ τάξη γιὰ τὸ Βιζυηνὸ ἀπὸ ἀφορμὴ ἑνα τοῦ ποίημα, ἀκούστηκαν οἱ παιδικὲς φωνὲς νὰ ψιθυρίζουν : «ὁ παπούς τοῦ Μαργαριτίδη».

Κατακόκκινος ὁ Μιχαῆλος Μαργαριτίδης ἀπεκάλυψε πῶς ὁ παπούς του ἀπὸ τὴ μητέρα του ἦταν ἀδερφὸς τοῦ Βιζυηνοῦ. «Ἐχει στὸ σπῖτι ἡ γιαγιά μου καὶ ἕνα χειρόγραφο καὶ τὸ δίπλωμά του», πρόσθεσε θριαμβευτικὰ ὁ μαθητὰς γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ ὅσα ἔλεγε. Τὰ ἴδια ἐπανελάβε σὲ λίγο καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός του Χαράλαμπος.

Ὁδηγημένος τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τὰ πρόθυμα αὐτὰ παιδιὰ (πέθαναν καὶ τὰ δύο στὶς δύσκολες μέρες τῆς κατοχῆς — ὥς εἶναι γιὰ μνημόσυνό τους οἱ λίγες αὐτὲς γραμμές—) ἐγνώρισα στὸν Προσφυγικὸ Συνοικισμό τῆς Κομοτινῆς τὴ μητέρα τους Δέσποινα Στεφ. Μαργαριτίδου καὶ τὴ γιαγιά τους Τζιζάνη Τριανταφυλλίδου (ξαναπαντρεμένη ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πρώτου της ἀντρα, τοῦ Μιχαήλου Μιχαηλίδου, μικρότερου ἀδερφοῦ τοῦ Βιζυηνοῦ).

Πρόθυμα μου παρουσίασαν ὅτι κατάλοιπο τοῦ ποιητῆ μπόρεσαν νὰ σώσουν στὴν προσφυγιά τους ἀπὸ τὴ Βίζα, τὸ χειρόγραφο, τὸ γράμμα καὶ τὶς φωτογραφίες τοῦ Βιζυηνοῦ καὶ τῆς μάνας του. Τὸ «δίπλωμα» ἦταν ἕνας τίτλος τοῦ Β.ζυηνοῦ σὰν μέλους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ τοὺς ξαναδῶ πολλές φορές ἀκόμα. Ἡ εὐχαρίστησή τους πάντα ἦταν νὰ μιλοῦν γιὰ τὰ περασμένα στὴν «πατρίδα» καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸ συγγενὴ τους ποιητῆ. Ἀπὸ τὶς φιλικὲς αὐτὲς ἀνακοινώσεις μαζεύτηκαν τὰ ἄγνωστα διογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ Βιζυηνὸ καὶ τὴ μάνα του.

Στὸ διάστημα τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης ἡ οἰκογένεια τοῦ Στέφανου Μαργαριτίδη βρέθηκε στὸν Πειραιᾶ καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση ἦρθαν κοντὰ τους καὶ ἡ κυρὰ Τζιζάνη μετὰ τὸ γιό της Χρῖστο Μιχαηλίδου. Ἔτσι μπόρεσα νὰ συμπληρώσω τὰ στοιχεῖα ποὺ πῆρα ἀρχικὰ ἀπὸ τὴν Κομοτινὴ καὶ νὰ προχωρήσω στὴν ὁλοκλήρωση τῆς μελέτης μου.

Ἐνόμισα χρέος μου, μιά ποὺ στάθηκα τυχερὸς στὴ γνωριμία αὐτῇ, νὰ δώσω στὴ δημοσιότητα τὰ πολύτιμα αὐτὰ στοιχεῖα γιὰ μιά πληρέστερη μελέτη τοῦ ἔργου ποὺ ἔφησε στὸ Ἔθνος μας ὁ πιὸ σεμνὸς πνευματικὸς ἐργάτης καὶ πρωτοπόρος τῆς ἀναγέννησης ποὺ ἔφερε στὸν τόπο μας τὸ κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ.

Ἡ μελέτη μου αὐτὴ ἐπρόκειτο νὰ δημοσιευθῇ μέσα στὸ πανηγυρικὸ «Ἐπιτύμβιον εἰς Βιζυηνὸν» ποὺ ἐτοίμαζε ὁ ἀκούραστος μελετητὴς τῆς Θράκης Πελύδωρος Παπαχριστοδούλου γιὰ τὰ πενήντάχρονα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ. Δυστυχῶς ὅμως δὲ στάθηκε δυνατό νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ εὐγενικὴ αὐτὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ «ἐπιτύμβιου» ποὺ θὰ τιμοῦσε ἄξια τὸν ἀδικημένο Βιζυηνό.

Ἔτσι ἦτανε τυχερὸ νὰ τυπωθοῦν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐδῶ στὴν Κύπρου, ὅπου ὁ Βιζυηνὸς ἔζησε ξενιτεμένος τὰ πιὸ δροσερά του χρόνια καὶ δέχτηκε ἀπὸ τὸ κυπριώτικο περιβάλλον τόσες ἐπιδράσεις στὴν ποιητικὴ καὶ ἰδιαίτερα τὴ γλωσσικὴ του διαμόρφωση.

Κερύνια, Δεκέμβρης 1948.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ἡ Τζιβάνη Μιχαηλίδου—Τριανταφυλλίδου δὲν εἶναι μονάχα ἡ γυναίκα, πού εὐλαβικά διαφύλαξε σάν ἀκριβὸν κειμήλιο τὸ χειρόγραφο καὶ τὰ ἄλλα γραπτὰ μνημεῖα, κατὰλοιπα τοῦ ποιητῆ καὶ οἰκογενειακὰ ἐνθύμια, ὅλα εἶναι καὶ ἓνας πολῦτιμος θησαυρὸς ἀπὸ πλούσιες θύμης καὶ αἰσθήματα πρὸς ζωντανεύουν πολλὰ γεγονότα γύρω στὸ σπιτικό τοῦ Βιζυηνοῦ καὶ τῇ ζωῇ τοῦ στῆ Βίζα. Γιατὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περιστατικά, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχει ἀμεση ἀντίληψη, μᾶς διασώζει καὶ ἀναμνήσεις καὶ πληροφορίες τῆς πεθερᾶς τῆς, τῆς μάνας τοῦ Βιζυηνοῦ, πού ζήσανε μαζί ἓνα σημαντικό μέρος τῆς ζωῆς τους.

Ἀπὸ τὴν ἀνεκμετάλλευτη ὥς τὰ τώρα προφορική αὐτὴ πηγὴ προσπάθησα νὰ μεταδώσω κάθε μαρτυρία ἀγνωστῇ ἀπὸ ἄλλες πηγές, σάν στοιχεῖο διαφωτιστικό γιὰ μιὰ πληρέστερη βιογράφηση τοῦ Βιζυηνοῦ καὶ πλατύτερη ἐξέταση τοῦ περιβάλλοντός του στῇ Θράκη.

Παρ' ὅλη τὴν προχωρημένη ἡλικία τῆς ἀφηγεῖται πάντα μὲ τὴν πιὸ κα-
θαρὴ ἐνάργεια καὶ ἐντύπωση κάνει μιλώντας γιὰ τὰ περασμένα πρῶτα ἢ
εὐλόγησι καὶ ἀφοσίωση μὲ τὴν ὁποία ἀναφέρεται σὲ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν
πεθερὰ τῆς καὶ τὸ Βιζυηνόν, ἔπειτα ἢ ἀκρίβεια μὲ τὴν ὁποία συγκρατεῖ στὴ
μνήμη τῆς, συνδεδεμένα μὲ τὸν πιὸ σφιχτοδεμένο συνειρμό, τόσα πλούσια
περιστατικά.

Ἄς σημειωθῇ ὅτι οἱ ἀναμνήσεις τῆς αὐτῆς εἶναι ἀνόθευτες ἀπὸ ἀπη-
χρήσεις βιογραφικῶν στοιχείων ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, γιατί δὲν ξέρει πολ-
λὰ γράμματα καὶ δὲν τὸ ἔχει διαβάσει ὁλόκληρο, ἰδίως τὸ διηγηματικό.
Πολὺ περισσότερο δὲν ἔχει διαβάσει τοὺς βιογράφους τοῦ Βιζυηνοῦ Λασιώτη
καὶ Βασιλειάδη.

Πολλὰ σημεῖα τῆς ἀφήγησης τῆς Τζιβάνης τὰ ἐπιβεβαιώσαν ἢ τὰ συμ-
πλήρωναν ὁ γιὸς τῆς Χρῖστος Μιχαηλίδης καὶ ἡ κόρη τῆς Δέσποινα Μαργα-
ριτίδου ἀπὸ τίς προσωπικὲς τους ἀντιλήψεις.

Παρατίθεται αὐτοῦσια ἡ διήγηση τῆς Τζιβάνης, θαλμένη σὲ κάποια σει-
ρὰ καὶ μὲ ὁρισμένες παρατηρήσεις στὶς ὑποσημειώσεις γιὰ τὸν ἑλεγχον ἢ
τὸ συσχετισμὸ μὲ γνωστὰ στοιχεῖα ἀπὸ γραπτές πηγές.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΑ = Ἀττίδες Αὔραι. Συλλογὴ ποιημάτων Γεωργίου Μ. Βιζυηνοῦ. Ἐν Λον-
δίνῳ 1884.

ΑΜ = Γ. Βιζυηνοῦ Τὸ ἀμάρτημα τῆς μητρός μου. (ἐκδ. Φέξη.)

ΜΖΤ = Γ. Βιζυηνοῦ Τὸ μόνον τῆς ζωῆς του ταξείδιον. (ἐκδ. Φέξη.)

ΦΑ = Γεωργίου Βιζυηνοῦ Ποῖος ἦτον ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου. (ἐκδ. Σιδέρη.)

Βαλ. ἢ Βαλέτας = Γ. Βαλέτα Φιλολογικά στὸ Βιζυηνόν. Ξανατύπωμα ἀπ' τὸ
Θρακικὰ τόμ. Η'. Ἀθήναι 1936.

ΔΠ = περ. Διάπλασις τῶν Παίδων.

Τά γενικά του. Τόν παπού του Βιζυηνοῦ, ἀπὸ τῆ μητέρας του, τὸν ἔλεγαν Γιώργη καὶ οἱ δικοί του Παπουγιωργάκη. Ἦτανε ντόπιος, ἀπὸ τῆ Βίζα, πραγματευτὴς μὲ καλὴ περιουσία καὶ σπῖτι στὴ Βίζα ἀρκετὰ μεγάλο. Πέθανε στὴ Βίζα πολὺ γέρος. Ἡ Τζιβάνη δὲν τὸν ἔφτασε· ὅταν ἦρθε στὰ 1885 στὴ Βίζα ἦταν πεθαμένος. (Εἶναι ὁ παπούς τοῦ διηγήματος ΜΖΤ. Ὅπως θὰ φανῇ παρακάτω δὲν ἦτανε ὁ φυσικός πατέρας τῆς μάνας τοῦ Βιζυηνοῦ)

Τῇ γυναικίκα τοῦ Παπουγιωργάκη τὴν ἔλεγαν Χατζάποστόλω(1), γιατί πῆγε σὸ Χατζηλίκι καὶ ἐγίνε Χατζήδαινα.

Ἔζησε κι' αὐτὴ πολλὰ χρόνια καὶ πέθανε πολὺ ὕστερα ἀπὸ τὸν Παπουγιωργάκη, περίπου στὰ 1888. (Εἶχε τότε ἡ Τζιβάνη δυὸ παιδιά. Τὸ τρίτο της, ἡ Ἀντιγόνη, γεννήθηκε στὰ 1889). Τῇ θυμούνται καλὰ οἱ παλαιοὶ Βιζιώτες, γιατί ἦτανε πολὺ ιδιότροπη καὶ εἶχε καὶ πολλὰ χρήματα, ποὺ ἔδινε συχνὰ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας. Μὲ δικὰ της ἔξοδα ἔχτισε γεφύρι, μιὰ μιση ὥρα ἐξω ἀπὸ τῆ Βίζα, σὸ Μεγάλο Ρέμα (Ἄνὰ Ντερὲ) σὸ δρόμο γιὰ τὸ χωριὸ Ἀσμπουγὰ, ποὺ ἦτανε γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα «τῆς Χατζάποστόλως τὸ γεφύρι». Ἀπὸ τὸ Χατζηλίκι ἔφερε στὴν ἐκκλησία πολυέλαιο. Γι' αὐτὸ ὅταν πέθανε τῆς ἔκαναν ἐπίσημη κηδεία, μὲ τὰ παιδιά τοῦ οὐλοῦ καὶ τῆς ἔθαλαν καὶ λόγο.

Μὲ διαθήκη της ἄφησε τὸ σπῖτι της στὸν ψυχογιὸ της Χατζησάββα, καὶ τὴν ἄλλην περιουσία της σὲ διάφορα ἀνίψια της. Στὴν οἰκογένεια τοῦ Βιζυηνοῦ δὲν ἄφησε τίποτα.

Ἡ μάνα τοῦ Βιζυηνοῦ, ἡ Δέσποινα, δὲν ἦτανε πραγματικὸ παιδί τοῦ Παπουγιωργάκη καὶ τῆς Χατζάποστόλως. Ἦτανε ξένη, ἀπὸ τὸν Ἅγιο Στέφανο, ἀπάνω στὴ Μαυροθάλασσα (στὰ σημερινὰ σύνορα Τουρκίας-Βουλγαρίας).

Ὅταν κατέβηκαν οἱ πρῶτοι Ρῶσοι (ς' ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, 1828), ἡ Δέσποινα, ὅπως τοὺς ἔλεγε, ἦτανε 9 μηνῶν. Θὰ γεννήθηκε λοιπὸν γύρω στὰ 1827. Τὸν πατέρα της τὸν ἔλεγαν Βασιλικὸ (θυμούνται πού τὸν ἔβαζαν σὸ ψυχοχάρτι· ἡ μεγαλύτερη ἀδερφή της Δέσποινας, ἡ Μαρούλα, εἶχε γιὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα) καὶ τὴ μητέρα της Πλούμη. Καλοὶ νοικοκυραῖοι, τὸνίζει ἡ Τζιβάνη, ἀπὸ τοὺς «τοορμπατζήδες», τοὺς πιὸ πλούσιους τοῦ χωριοῦ.

Ἡ Δέσποινα ὅμως ἀπὸ τὰ μικράτα της, ὅπως καὶ στὰ ὕστερά της, σάθηκε πολὺ ἄτυχη. Τρομαγμένους ὁ κόσμος ἀπὸ τὸ ρωσοτουρκικὸ πόλεμο ἔφευγαν ἀπὸ τὸ ἕνα χωριὸ σὸ ἄλλο. Μέσα στοὺς κατατρεγμούς αὐτοὺς καὶ τὴν ἀναταραχὴ ὀρφάνεψε ἡ Δέσποινα, μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ τους, 9 μηνῶν ἀπὸ τὸν πατέρα της καὶ 4 χρονῶν ἀπὸ τῆ μητέρας της, ποὺ μόλις τῇ θυμότανε. Πεντάρφανε λοιπὸν θρέθηκε ἡ μικρὴ Δέσποινα σὲ ξένα χέρια σὸ χωριὸ Τζόγγαρα.

— Στὸν Ἅγιο Στέφανο ἔμειναν ἡ γιαγιά τῆς Δέσποινας καὶ ἕνας ἀδερφὸς τῆς μητέρας της καὶ ξαδέρφια της, γνωστοὶ κατὸπι μὲ τὸ ὄνομα Ἀθανασιάδης(2) (ἀπὸ κάποιον «Θανάση τοορμπατζή»). Εἶχαν μεγάλη περιουσία — ὀλόκληρα θουνὰ καὶ δάση μὲ κοπάδια ἀγελάδες, βουβάλια καὶ ἄλογα. Ἀπὸ τὸ λιμένα τῆς Ἰνιάδας ἔστελναν στὴν Πόλη, ποὺ διατηροῦσαν γραφεῖο καὶ ἀποθήκες, ξυλεία, κάρθουνα καὶ ζῶα.

Ἡ γιαγιά τῆς Δέσποινας ἀργότερα συχνὰ τῆς ἐμνηνοῦσε στὴ Βίζα νὰ πᾶν στὸν Ἅγιο Στέφανο νὰ τῆς χωρίσῃ τὸ ἀνάλογο της ἀπὸ τὴν πατρικὴ περιουσία. Ποτὲ της ὅμως δὲν πῆγε, οὔτε καὶ στὴν πιὸ μεγάλη της φτώχεια. —

Ὁ Παπουγιωργάκης πηγαίνοντας μὲ τὸ ἄλλογο τὶςπραμάτειες του ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ, θρῆκε στὸν Τζόγγαρα, σὸ σπῖτι τοῦ Ἀρναούτογλου(3) — ἦτανε ὁ πρῶτος τοῦ χωριοῦ — τῇ μικρῇ Δέσποινα καὶ τὴν πῆρε μαζί του στὴ Βίζα καὶ, ἄτεκνος καθὼς ἦτανε, τὴν ἔκανε παιδί του. Τὴν ἀγαποῦσε περισ-

(1) Στὸ διήγημα ΜΖΤ ἔχει τὸ ὄνομα Χρυσή, (πρὶν γίνῃ Χατζήδαινα). Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι ἐντέλως ἀγνωστὴ στὴ Βίζα, ὅπως μὲ ἐξεβαίωσαν καὶ ἄλλοι Βιζιώτες στὴν Κομοτινή. Ὅλοι τὴν ἔφρουσαν Χατζάποστόλω.

(2) Ἀπὸ τὴν οἰκογένεια αὐτὴ εἶναι οἱ ἐγκατεστημένοι στὴν Κομοτινὴ ἔμποροι Κωνστ. καὶ Ἀθαν. Ἀθανασιάδης.

(3) Στὸ ἴδιο σπῖτι ἔμενε καὶ ἡ μεγαλύτερη ἀδερφή της Μαρούλα, 13 χρονῶν τότε, ποὺ τὴν καλοπάντρεψε ὁ Ἀρναούτογλου σὸ χωριὸ Ἀσμπουγὰ. Αὐτὴ σάθηκε τυχερὴ· ἔζησε καλὰ μὲ τὸν ἄντρα της καὶ καλοπάντρεψε τὰ παιδιά της. Ὅταν θρικότανε ὁ Βιζυηνὸς στὴ Βίζα, κατέβαινε μὲ τὰ παιδιά της καὶ τὸν ἔλεπαν.

Ἡ μάνα τοῦ Βιζυνοῦ με τὰ ἐγγονάκια της (παιδιά τοῦ Μιχαήλου καὶ τῆς Τζιθάνης) Χρῆστο, Ἀντιγόνη, Ἀνδρονίκη. Ἡ φωτογραφία ἔγινε κατὰ τὴ θεοαίωση τῆς Τζιθάνης γύρω στὰ 1891.

σότερο κι από παιδί κι από γυναίκα, αντίθετα με την Χατζαποστόλω, τη γυναίκα του, που ζήλευε τη Δέσποινα πολύ, «γιατί ήταν η Χατζαποστόλω πολύ ζουλιάρα, άχαμνη, κακιά», τονίζει η Τζιβάνη (1).

Σάν ξγινε 18 χρονών η Δέσποινα, την πάντρεψε ο Παπουγιωργάκης με τὸ Μιχαήλο, τὸν πατέρα τοῦ Βιζυηνοῦ, ποὺ ἦτανε ἀπὸ τὸ χωριὸ Κρυόνερο, μιάμιση ὥρα ἀπὸ τὴ Βίζα, μέσα στὸ θουνό. Τὸν πατέρα τοῦ Μιχαήλου τὸν ἔλεγαν Σύρμα (2)

Τὸ Κρυόνερο ἦτανε πρῶτα χτισμένο κάτω στὸ δρόμο, ὅταν ὁμως κατέβηκαν οἱ Ρῶσοι, τὸ χτίσανε ψηλότερα, μέσα σὲ δυὸ θουνά. Ἐφίαναν ἀσθέστη καὶ κάρβουνα· «τίμοι ἀνθρώποι!» τονίζει ἐμφαντικὰ ἡ Τζιβάνη. Στὸ Κρυόνερο ἔμενε ἡ ἀδερφή τοῦ Μιχαήλου, ποὺ ἀργότερα ἄμα χήρεψε κατέθηκε καὶ αὐτὴ στὴ Βίζα. (Πρὸλ. ΦΑ 29 «τῆς θειᾶς μου τὸ σπίτι στὸ Κρυονερό».)

Ὁ Μιχαήλος ἔμεινε ἀρρεθωνιασμένος μετὰ τὴ Δέσποινα 4 χρόνια, σὺ γαμπρός στὸ σπίτι τοῦ Παπουγιωργάκη καὶ εἶχανε μαζὶ μιά δουλειά: παραματευτάδες. Ἐμεινε καὶ παντρεμένος γιὰ λίγο στὸ ἴδιο σπίτι καὶ ὕστερα γιὰ δυὸ χρόνια στὸ πατρικὸ του, στὸ Κρυόνερο· ἐκεῖ γεννήθηκε ὁ Χρηστάκης. Ἀργότερα ἔχτισε στὴ Βίζα δικὸ του σπίτι μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ Παπουγιωργάκη, ποὺ κόστισε 10.000 γρόσια. Στὸ σπίτι ἦτανε γραμμένη ἡ χρονολογία 1849.

Σάν παρατευτὴς γύριζε μετὰ τὰ δυὸ του ἄλογα φορτωμένα ὅλη τὴν περιοχὴ καὶ ἀργότερα — ὁ Παπουγιωργάκης ἔμενε γέρος πιά στὴ Βίζα — ἔφερνε ἀπὸ ψηλά μέσα ἀπὸ τὴ Βουλγαρία παραμάτιες, ἰδίως μεταξωτά, μπρισίμια γιὰ τοὺς ραφτάδες κλπ. Ἀπὸ ἕνα τέτοιο μακρινὸ ταξίδι καθὼς γύριζε, ἀρρώστησε καὶ πέθανε ἀπὸ τυφο στὰ 1854.

(Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του ἦτανε γραμμένη στὸ σταυρὸ καὶ γι'αὐτὸ ἔλεγε ἀργότερα ὁ γιὸς του ὁ Μιχαήλος, τὸ «κοιλάρφανο»: «δὲν μπορῶ νὰ κρύψω τὰ χρόνια μου, ἀφοῦ γράφει στὴν πέτρα τὸ χρόνο ποὺ πέθανε ὁ μπαμπάς μου».)

Τὰ ἀδέρφια του. Μετὰ τὸν ἀντρα τῆς ἔζησε ἡ Δέσποινα κάπου 10 χρόνια καὶ ἔκαμαν 5 παιδιά: α' τὸ Χρηστάκη, ποὺ σκοτώθηκε μεγάλος (ΦΑ), β' τὴν Ἀννα, τὸ μωρὸ ποὺ «πλάκωσε» ἡ μάνα του (ΑΜ), γ' τὸ Βιζυηνὸ, δ' τὴν Ἀννιώ, ποὺ πέθανε μικρὴ (ΑΜ) καὶ ε' τὸ Μιχαήλο, ποὺ ἦτανε 2 μηνῶν στὴν κοιλιά ὅταν πέθανε ὁ πατέρας του καὶ γι'αὐτὸ πῆρε καὶ τὸ ὄνομά του. (3)

Ὁ Μιχαήλος ἔμοιαζε πολὺ τοῦ πατέρα του καὶ στὸ πρόσωπο καὶ στὰ φυσικά, ἐνῶ ὁ Βιζυηνὸς ἔμοιαζε τῆς μάνας του σὲ ὅλα, μὰ πὸ πολὺ στὶς χάρες. Τὸν θυμοῦνται τὸ Βιζυηνὸ μεγάλο μετὰ ἄσπρο πρόσωπο καὶ πολὺ μαῦρα μάτια καὶ γένια. Ὅταν ἐρχότανε ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ φοροῦσε φέσι, ἡ μάνα του τοῦ ἔλεγε: «ἔτσι πρέπεις πιὸ καλά».

Ξενιτεία — Γυρισμός. Ἀφοῦ πῆγε μικρὸς ὁ Βιζυηνὸς στὴν Πόλη καὶ ἔγινε ραφτάκι, γιὰ ἕνα διάστημα τὸν εἶχανε χαμένο καὶ ἀναγκάστηκε ὁ Μιχαήλος νὰ πάη ἀργότερα ὁ ἴδιος ἐκεῖ, ὅπου ἔμαθε πὼς θρῑσκότανε στὴν Κύπρο. Ὅταν γύρισε πιά ὁ Βιζυηνὸς ἀπὸ τὴν Κύπρο στὴν Πόλη (=1872), τοὺς ἔγραψε στὸ χωριὸ καὶ πῆγαν ὁ Μιχαήλος μετὰ τὴ μητέρα του στὴ Σηλυβρία, (4) στὸ μεγάλο πανηγύρι (=8 Σεπτ.) καὶ ἐκεῖ τὸν συνάντησαν καὶ δὲν τὸν γνῶρισαν ἀμέσως, ρασοφορεμένος καθὼς ἦτανε καὶ ὕστερα ἀπὸ τόση ξενιτεία.

(1) Πρὸλ. ΑΜ 17 (Φέξη) «Ἦθελε νὰ μετὰ γάλη κ' ἐμένα στὸν κόσμον, γιὰ νὰ χαρῶ σάν πανδρεμένη, ἀφοῦ κορίτσι δὲν μ' ἄφηκεν ἡ γιανγιά σου νὰ χαρῶ.»

(2) Πρὸλ. ΜΖΤ 95 ὅπου Σύρμας ἀναφέρεται ὁ πατέρας τοῦ Παπουγιωργάκη.

(3) Ἔτσι συμφωνοῦν καὶ ὅλα τὰ κείμενα. Ὁ Βαλέτας ὅμως (σ.33) ἀπὸ ἀδελφία ἀναφέρει σάν ἀδέρφια τοῦ Βιζυηνοῦ ἀκόμα δυὸ: τὴ Βενετιά τοῦ ΑΜ καὶ τὸ Θύμιο τοῦ ΜΖΤ, ἐνῶ τὰ χωρὶα ἀκριβῶς ποὺ παραπέμπει ἀναφέρουν: «Ὁ Χρηστάκης ἐκοιμάτο μαζὶ μετὰ τὴν Βενετιά, ποὺ τὴν ἄφηκα νὰ τὸν φυλάγῃ.» (ΑΜ 18 Φ.) καὶ τὸ ἄλλο: «ἦτον ἡ φωνὴ τοῦ Θύμιου, τοῦ ὀπρητέου τοῦ παπποῦ μου.» (ΜΖΤ 76 Φ.) Γιὰ τὴ Βενετιά ἀπάλι ἀναφέρει ἡ Τζιβάνη πὼς ἦτανε μιά γριά παραδουλεύτρα, ποὺ γύριζε τὰ σπιτία καὶ ἐραθε ἡ ἔκανε ἄλλες δουλιές καὶ ἔτρωγε καὶ κοιμόταν ἐκεῖ. Τὴν ἤξεραν ὅλοι στὸ χωριὸ καὶ τὴν ἔλεγαν «Μπάμπω Βενετιά». (Πρὸλ. ΑΜ 3 Φ. «Μία Σοφηδιώτισσα γραῖα, πρὸ πολλῶν ἡδὴ ἐτῶν παρασιτοῦσα ἐν τῷ οἴκῳ μας, ἐφροντίζει περὶ ἡμῶν.....»)

(4) Πρὸλ. Α' τὸ γράμμα τοῦ Βιζυηνοῦ ποὺ δημοσιεύει ὁ Α. Κ. Ἰντιάνος στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» (ἔτ. Α' ἀρ. 1, 15 Σεπτ. 1934 σ. 20) ὅπως τὸ ἀποστήθισεν ἡ Ἐλένη Στεφανή: «Σήμερον ἀπῆντησα τὸν ἀδελφόν μου, ἀλλ' οὐτε ἀκάνως μετὰ ἐγνωρίω, ἀλλ' οὐτε καὶ ἐγὼ ἐκείνον. Ἡ μητέρα μου θα ἔλθῃ αἰρίον νὰ με ἰδῇ.» καὶ τὸ γράμμα του στὸν ἀρχιμαντρίτη

‘Από τότε τὸν εἶχανε φωτογραφία στὸ σπίτι καλόγερο, ἀλλὰ δυστυχῶς τὴν ἔχισαν.

‘Απὸ τὴ Σηλυβρία ξαναγύρισε ὁ Βιζυηνὸς στὴν Πόλη καὶ κλείστηκε στὴ Χάλκη. Πρὶν πάη στὴ Γερμανία, δὲν ἦρθε καθόλου στὴ Βίζα. (1)

Στὴν Πέλη καὶ στὴν Ἀθήνα. “Οταν ἀργότερα γύριζε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν Πόλη τὰ καλοκαίρια, ἔπαιρνε ἐκεῖ τὴ μάνα του καὶ τὰ δύο τοῦ ἀδέρφια — ζοῦσε ἀκόμα ὁ Χρηστάκης — (ἄρα πρὶν ἀπὸ τὰ 1877) καὶ τοὺς ἔπαινε δωμάτιο καὶ ἔμεναν γιὰ πολὺν καιρὸ μαζί. Τότε ἔβαλε καὶ τὸ Μιχαῆλο, 20 χρονῶν πιά, σὲ σχολεῖο· τὸν ἔγραψε, τοῦ πήρε βιβλία, μὰ ἐκεῖνος τὰ πέταξε. “Εἶσι ἔμεινε ὁ Μιχαῆλος «μὲ τῆς Βίζας τὰ γράμματα» καὶ ἔγινε ράφτης. Τὴ μάνα του τὴν ἔπαιρνε στὴν Πόλη καὶ ἀργότερα — ὕστερα ἀπὸ τὸ σκοτωμὸ τοῦ Χρηστάκη — καὶ τὴν πῆγαινε σὲ φιλικὰ του σπίτια. Τότε τὴν πῆγε καὶ στὸν Πατριάρχη.

Στὸ 1885 (τὸ χρόνο ποὺ στεφανώθηκε ἡ Τζιβάνη τὸ Μιχαῆλο) ἦρθε ἡ μάνα τοῦ Βιζυηνοῦ καὶ στὴν Ἀθήνα. Τὴν ἔφερε ὁ γιατρός Γκιαννάκης Γαλάτης, ἀδερφὸς τῆς Τζιβάνης, ποὺ κατέβηκε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ καταταχθῇ στὸ στρατό (= γενικὴ ἐπιστράτευση καὶ πολεμικὸς συναγεμῶς τοῦ 1885). Ἦρθε ὁμως σὲ δύσκολη ἐποχὴ. Μόλις ἔφτασε, εἶχαν πάψει τὸ Βιζυηνὸ ἀπὸ τὴ θέση του (στὸ γυμνάσιο), γιὰτὶ ἦτανε μὲ τὸ κόμμα τοῦ Τρικούπη, καὶ ἀργότερα τὸν ἔστελναν στὴ Σύρα.

Στὴν Ἀθήνα ἐκάθησε ἕνα χρόνο καὶ γύρισαν μαζί μὲ τὸ Βιζυηνὸ στὴ Βίζα.

Δὲν τῆς ἄρεσε καθόλου στὴν Ἀθήνα καὶ ὅλο ἤθελε νὰ γυρίσῃ στὸ χωριό. Ὁ Βιζυηνὸς ἦτανε διαρκῶς ἀμίλητος· ὅλο ἔγραφε καὶ ἐκεῖνη ἔπληττε. Τοῦ ἔλεγε : «δὲν σὲ ἔκανα, παιδί μου, ἕναν ἀγελάρη, νὰ ἔρχεσαι στὸ σπίτι νὰ μιλάς ;» Γιὰ νὰ μὴν στεναχωριέται τῆς ἔκαναν συντροφιά πολλὲς κυρίες, φίλες τοῦ Βιζυηνοῦ, ὅπως ἡ Κυρία Ψάθη καὶ ἡ Κυρία Λουκία, τοῦ γιατροῦ Ἀχιλλέου Καντακουζηνοῦ, ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ τὸ Βιζυηνὸ καὶ ἤθελε νὰ τοῦ δώσῃ μιὰ ἀνιψία τῆς μὲ μεγάλη προίκα. Ἦτανε καὶ συνεταῖρος στὸ «μέταλλο».

Τὸ Μεταλλεῖο. Τὸ «μέταλλο» αὐτὸ εἶναι τὸ γνωστὸ μεταλλεῖο, ἀπάνω στὸ Σαμακόδι, κάτω ἀπὸ τὸν Ἅγιο Στέφανο, ποὺ εἶχαν μεγάλες ἐκτάσεις οἱ συγγενεῖς τοῦ Βιζυηνοῦ ἀπὸ τὴ μάνα του. Τὸ μεταλλεῖο ἀνῆκε στὸ τουρκικὸ κράτος καὶ φεύγοντας οἱ Ρῶσοι (Ἡ’ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος 1877-1878) τὸ κατὰ-στρεψαν. Τὴν ὑπόθεση τοῦ μεταλλείου τὴν ἤξερε ἀρχικὰ ὁ Νικολάκης Διαμαντόπουλος, ἀπὸ τὴν Πόλη, γραμματέας τοῦ Ζαρίφη, καὶ αὐτὸς τοὺς ξεσήκωσε νὰ τὸ πάρουν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση νὰ τὸ δουλέψουν.

Ἡ μάνα του παρακολουθοῦσε μὲ δυσπιστία καὶ ἀνησυχία τὰ σχέδια ποὺ ἔκαναν στὸ σπίτι (στὴν Ἀθήνα) γιὰ τὸ μεταλλεῖο καὶ τοὺς ἔλεγε : «μὴν τοῦ δίνετε παράδες· εἶναι βουνὰ ἐκεῖ πάνω καὶ θὰ τὸν σκοτώσουν οἱ κλέφτες».

Πρὶν τὸ «μέταλλο» ἦρθε δύο φορὲς μονάχα ὁ Βιζυηνὸς στὴ Βίζα. Ἀφοῦ ὁμως μπλέχτηκε πιά στὴν ὑπόθεση, ἐρχότανε συχνότερα καὶ καθόταν ὁλόκληρους μῆνες. Χειμῶνα ἐρχότανε — Χριστούγεννα ἢ Πάσχα — καὶ καλοκαίρι ἔφευγε. Ὁ νοῦς του ἦτανε πιά παραδομένος στὸ μεταλλεῖο.

Ὁ Μιχαῆλος, ὁ ἀδερφὸς του, πούλησε ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε στὸ Κρυόνερο, παράταγε τὸ ραφτάδικο καὶ ἔτρεχε κι αὐτὸς μαζί του, καθὼς καὶ ὁ γιατρός Γαλάτης, ὁ ἀδερφὸς τῆς Τζιβάνης. Ἀπὸ τὸ χωριὸ ἔπαιρναν ὅσους εἶχαν ὅπλα γιὰ φύλαξη ἀπὸ τοὺς ληστές, ποὺ ἀφθονοῦσαν στὴν περιοχὴ, καὶ οχηματίζονταν ὁλόκληρη συνοδεία. “Οταν εἶχε χιόνια, ἔπαιρνε μαζί του καὶ σκί, ποῦ ἔφερε ἀπὸ τὴ Γερμανία. Ἴδον δένανε μὲ σκονινὰ καὶ τὸν κατέβαζαν βαθιὰ στὶς

Ἰωαννίκιο, ποὺ παραθέτει ὁ Βαλέτας (σ. 40) «Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων μετέβην καὶ πρὸς συνάντησιν τῆς μητρός μου. Σὰς ἀφίνω νὰ φαντασθῇτε τὴν χαρὰν, ἣν ἠοθαῖνῃ, ὅταν μὲ εἶδεν...» Ἀπὸ τὸ ΜΖΤ (σ. 87 Φ.) φαίνεται ὅτι ἐπῆγε στὴν Πόλη μικρὸ, μὲ καὶ καὶ διαμέσου τῆς Σηλυβρίας.

(1) Ἄν εἶναι πραγματικὰ τὰ χρονολογικὰ δεδομένα τοῦ διην. ΦΑ, ὅτι πρωτοπῆγε γύρω στὰ 1882. Βλ. σ. 79 «Εἶχον παρέλθῃ τρία περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἐκείνης (= περὶ τοῦ 1879) ὅτε εἰσπρόχουμην εἰς τὸ χωρίον μας, πρῶτην φορὰν ἀφ’ οὗτο τοῦ ἐγκατελείπον καὶ ἐτι ὦν» (Πρόλ. κ. Βαλ. σ. 46).

σπηλιές και έρευνούσε ο ίδιος. Μὲ ζῶα κουβαλοῦσαν στὴ Βίζα μετάλλευμα καὶ τὸ ἔπλενε καὶ ἔστελνε δείγμα στὴν Ἀγγλία.

Πάσχα ἀνήμερα ξεκίνησαν γιὰ τὸ Σαμακόβι μὲ ἕναν Ἑγγλέζο εἰδικὸ ποῦ ἔφερε μαζί του (1). «Πάσχα, παιδί μου, καὶ φεύγεις ;» τοῦ λέει ἡ μάνα του. «Πεθαμὴ καὶ λίρα», τῆς ἀπαντᾷ· πολλὰ τὸν πλήρωσαν.

Ἡ ζωὴ του στὴ Βίζα. Στὴ Βίζα ἔμενε πάντα στὸ πατρικὸ τους σπίτι μὲ τὴ μάνα του καὶ τὴν οἰκογένεια τοῦ ἀδερφοῦ του. Τὸ σπίτι ἦτανε σὲ ἀπλωμα, δίπατο μὲ 6 δωμάτια ἑπάνω, γύρω γύρω στὴ μεγάλη σάλα, καὶ κάτω 4 μαγαζιά. Γύρω εἶχε αὐλὴ μὲ κῆπο καὶ ψηλοὺς τοίχους. Κάτω ἀπὸ τὴ «μηλιά» ἦταν ὁ τάφος τοῦ Χρηστάκη. Τὸν ἔθαψαν ἐκεῖ γιατί μὲ τὴν ἀναταραχὴ τῶν γεγονότων ἐκείνης τῆς ἡμέρας δὲν μπορούσαν νὰ τὸν πᾶνε στὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. (Πρὸβλ. ΑΑ σ. 93 Ἡ θλιθερὴ ἱστορία καὶ ΦΑ σ. 82).

Ἐνα διάστημα ἔγινε τὸ σπίτι Μητρόπολη (ἐπὶ Ρωσίας· μητροπολίτης ἦταν ὁ Κωνσταντῖος) καὶ, μόλις ἔφυγαν οἱ Ρῶσοι, δικαστήριο (5 χρόνια ἀπάνω κάτω). Σῶζεται ἀκόμα στὴ Βίζα τὸ σπίτι. Στὴν κατάληψη τῆς Ἀν. Θράκης ἀπὸ τὸν Ἑλλήν. Στρατὸ (1919) ἐπήγαιναν πολλοὶ Ἑλληνες στρατιῶτες καὶ ἀξιωματικοὶ νὰ τὸ δοῦν. Ὁ συνταγματάρχης τότε Μαζαράκης τὸ πῆρε καὶ φωτογραφία.

Ἐδῶ στὸ σπίτι μαζεύονταν νὰ τὸν χαιρετήσουν πολλοὶ Βιζιῶτες, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, ἐπίτροποι, δάσκαλοι, μέλη τῆς «Ἀδελφότητος» καὶ συζητοῦσαν γιὰ τὰ διάφορα κοινοτικὰ καὶ σχολικὰ ζητήματα. Πολὺ συχνὰ πῆγαινε τὰ θράδουα στὸ σπίτι ὁ μητροπολίτης Ἱερόθεος(2), ποῦ εἶχανε μεγάλη φιλία.

Ἰδιαίτερα φρόντιζε γιὰ τὰ σχολεῖα ὅλης τῆς περιοχῆς. Τοὺς ἔστελνε καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα χρήματα γιὰ ἐνίσχυση τῶν σχολείων. Ἐπιθεωροῦσε τοὺς δασκάλους καὶ τοὺς συνιστοῦσε νὰ μαθαίνουν στὰ παιδιά γεωργικὰ καὶ πρακτικὰ μαθήματα, νὰ κάνουν συλλογὲς ἀπὸ θότανα καὶ νὰ καλλιεργοῦν σχολικοὺς κήπους. Ἐναν δάσκαλο, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ποῦ ἐπιθεώρησε στὴ Βίζα καὶ δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ ἀπαντήσῃ γιὰ τὰ ἀμπέλια ποῦ τὸν ρώτησε, ἐφρόντισε καὶ τὸν ἔδιωξαν.

Ὅλοι οἱ Βιζιῶτες τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸ εἶχανε καμάρι ποῦ εἶχαν ἕναν τέτοιο πατριῶτη. Ἄν κανένας τοὺς ἀπὸ σεβασμὸ τοῦ μιλοῦσε μὲ ἐλληνικοῦρες, τοὺς ἀπόπαιρνε λέγοντάς τοὺς νὰ μιλᾶνε τὴ γλῶσσα τῆς πατρίδας τοὺς. «Κι ἐγὼ Βιζιῶτης εἰμαι», τοὺς ἔλεγε, «σὰς καταλαβαίνω». Ὅταν κάποτε ρώτησε ἕνα νέο χωριανὸ του, ποῦ ἐργάζεται, καὶ κεῖνος τοῦ ἀπάντησε «εἰς τὰ καταστήματα τοῦ πατρός μου», τοῦ φωνάζει ὁ Βιζυηνὸς «πὲς στοῦ μπαμπᾶ σου τὴ γλῶσσα», παιδί μου, «στὸ χάνι τοῦ μπαμπᾶ μου»!

Στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ δὲν πῆγαινε τίς Κυριακές, παρὰ ἔστελνε τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, κι ἐκεῖνος ἔψελνε μονάχος κλεισμένος στὸ σπίτι. (Στὴν κηδεῖα τῆς θείας του Μαρούλας τὰ ἔχασε ὁ παπὰς καὶ συνέχισε ὁ Βιζυηνὸς τὴν ἀκολουθία).

Στὸ τραπέζι εἶχε πάντα διάθεση καὶ τοὺς διηγόταν διαρκῶς, ἐνῶ τίς ἄλλες ὥρες ἔμενε ἀμίλητος καὶ ὅλο ἔγραφε. Ἀμα τελείωνε τὴ δουλειά του, ἡ χαρὰ του ἦτανε νὰ παίξῃ μὲ τὰ ἀνιψίκια του, ποῦ τὰ ἀγαποῦσε πολὺ καὶ τοὺς ἔφερε ἀπ' ἔξω λογῆς παιχνίδια. Τὰ σήκωνε στὰ χέρια του, τὰ ἔτρεχε, τοὺς ἔκανε τοῦ κόσμου τὰ παιχνίδια. Ἐλεγε στὸν ἀδερφό του : «νὰ παίξῃς μὲ τὰ παιδιά σου» ὅχι νὰ τὰ κάνετε μονάχα τὰ παιδιά θέλουν παιχνίδια». (3)

Τοὺς μάθημα ποιήματα καὶ τὰ ἔλεγαν στὸ σχολεῖο. Στὴν Ἀνδρονίκη ἔμαθε τὸ γνωστὸ «Ἐχὼ μιὰ κούκλα στὸ κουτί, μιὰ κούκλα στὸ καλάθι» (= Τρελλὴ κουκλίτσα. ΔΠ περίοδος Β', τόμ. 6ος, 2 Ὀκτ. 1899 σ. 330) καὶ ἕνα ἄλλο στὸ Χρῖστο. Τοῦ τὰ ἔστειλαν φωτογραφία στὴν Ἀθήνα, μὰ δὲν τοῦ ἄρρεσε

(1) Πρὸβλ. Ἀρ. Π. Κουρτίδου. Ἐπιτάφιος εἰς Βιζυηνόν. ἐφ. «Ἐστία» 17 Ἀπρ. 1896 σ. 2.

(2) Ἐγινε μητροπολίτης Βιζύης καὶ Μηδείας στίς 12 Αὐγ. 1889. Διαδέχτηκε τὸν Κωνσταντῖο. (Βλ. Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ. Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἀνατ. καὶ Δυτ. Θράκης περ. Θρακικά στ' 1935 σ. 57)

(3) Πρὸβλ. τὴ διδακτορικὴ του διατριβή : Περί παιδείας ὑπὸ ἑποψίν ψυχολογικὴν καὶ παιδαγωγικὴν (γερμανικά).

και έσπυλε γράμμα στον ίδιο το φωτογράφο και τον οδηγούσε πώς να τή βγάλει καλύτερα. Ήτανε δημοφής, λέει η Τζιθάνη, και ήθελε να τή δείχνη στους φίλους του. Τους έταζε πώς άμα μεγαλώσουν θά τή έπαιρνε στην Ά. θηνη να τή σπουδάση.

Άλλες φορές πάλι, σάν δέν έγραφε, του άρεσε να σχεδιάζει. Είχε ξεσηκώσει με μολύβι και τή φωτογραφία του(1).

Συχνά άνακατευότανε και στίς δουλειές του σπιτιού(2): ήτανε, λέει χαρακτηριστικά η Τζιθάνη, «γυναικωτός», να: του άρεσε να μαγειρεύη, να πλένη πιάτα και, για να μη χαλάση τή χέρια του, έπιανε τή πιατόπανο με τή μισιά. Ήτανε πολύ ιδιότροπος και νευρικός. Είχε συχνά άϋπνίες, φώναζε και παραμιλούσε. Τά είχε με τή παραθυρόφυλλα του δωματίου, πού χτυπούσαν από τόν άέρα και έτριζαν για να μην τόν ένοχλούν, στο τέλος τή έβγαλε. Τότε έτριζαν τή τζάμια για να τή στερεώση τούς έβαζε σπιρτόξυλα, γιατί δέν ήταν στερεωμένα με στόκο, και έτσι ήσυχάζε(3).

Όσπου νό: ξυπνήση τή πρωί, περπατούσαν όλοι άθόρυβα, με τίς κάλτσες και άπέφευγαν να κάνουν κάθε δουλειά, πού θά μπορούσε να τόν ένοχλήση.

Στά γύρω χωριά. Σέ κάθε εύκαιρία πήγαινε με τούς δικούς του στα πανηγύρια τών γύρω χωριών και με ιδιαίτερο ένδιαφέρο παρακολουθούσε τούς λαϊκούς χορούς και άκουγε τή πρωτινά τραγούδια. Στη Μαγκριώτισσα (μισή ώρα έξω από τή Βίζα) θυμούνται πού έβαλε έπίτηδες μιή γυναίκα να τραγουδήση ένα πολεμικό τραγούδι.

Στό χωριό "Αη Γιώργη (1 ώρα έξω από τή Βίζα), γνωστό από τή μαρτύρια πού υπέφεραν οι Χριστιανοί από τούς Τούρκους στα 1877, πήγαινε από τήν παραμονή του Αγίου Γεωργίου για να άκούση τίς τρεις γυναίκες, πού κατά τή έθιμο τραγουδούσαν τόν "Αη Γιώργη κάνοντας κάτι παράξενες ρυθμικές κινήσεις. Στό ίδιο χωριό πήγαινε και παρακολουθούσε τούς «Καλόγερους» (ένα είδος σατυρικού μιμικού θιάσου, πανάρχαιο κατάλοιπο τής Διονυσιακής λατρείας). (4)

Αυτά να τή άγαπάτε και να τή φυλάτε, τούς έλεγε, είναι παλαιά πράματα. Γενικά του άρεσε κάθε τι χωριάτικο, γιαυτό και στο σπίτι του στην Άθίνα είχε στα παράθυρα για κουρτίνες χρωματιστούς μπερντέδες, πού έφερε από τή Βίζα, και κάτω χωριάτικα κιλίμια.

Τά φρικιαστικά γεγονότα του 1877. Στόν "Αη Γιώργη, ύστερα από τή 1877 γινόταν κάθε χρόνο με συρροή κόσμου από τή τριγύρω χωριά μνημόσυνο για τίς 745 ψυχές, πού μαρτύρησαν στή σπηλιά του Καρα Ντερέ. Σέ μιή τέτοια συγκέντρωση γνώρισαν με τόν άδερφό του τή Τζιθάνη Γαλάτη πού τήν προξένεψε για νύφη. "Ετσι στόν «πολυπαθή οίκο» του Βιζυηνού προστέθηκε άλλος ένας τραγικός κύκλος, γιατί η Τζιθάνη ήταν από τούς λίγους, πού επέζησαν ύστερα από τή γεγονότα του "Αη Γιώργη. Ο πατέρας τής Κωνσταντής Γαλάτης πέθανε μέσα στή σπηλιά και τή γιαγιά τής τήν περεχούσαν με καυτό βούτυρο στο χωριό οι Τούρκοι, για να μαρτυρήση πού ήταν κρυμμένα τή κορίτσια και τή παληκάρια του χωριού. Η ίδια η Τζιθάνη θυμόταν — ήτανε τότε παιδούλα 9 έτών — μιή

(1) Πρβλ. τή Ιχνογραφία του χγ. πού σχεδίασε φαίνεται ο ίδιος, και τή μαρτυρία του Βασιλειάδη (Θρακικά Ε' 1934 σ. 246) για τή χγ τών παιδικών ποιημάτων, πού είχαν άντι για έπιεφαλίδες «ζωγραφίες... είτε και χαλκομανίες». Ο ίδιος ο Ν. Βασιλειάδης μου έλεγε ότι τόν θυμότανε πού έκανε άπάνω στο μαρμαρίνο τραπέζι, στο καφεείο «Σύνταγμα» (τώρα Βιβλιοπωλείο Έλευθερουδάκη) τή γελοιογραφικό σκίτσο του ιστορικού Π. Καρολίδη, πού άνυποπτος καθόταν άπέναντι τούς.

(2) Πρβλ. ΑΜ 6 Φ. «Ήναπτον πύρ, έφερον νερόν και έσκούπιζα τήν έκκλησίαν».

(3) Πρβλ. τίς φρικιαστικές παραστάσεις πού έπλάθε η παιδική του φαντασία κατά τήν πρώτη διανυκτέρευση στήν έκκλησία: ΑΜ 5 Φ. «Οσάκις πάλιν ο ψυχρός άνεμος έσύριζε διά τών ύψηλών παραθύρων, σείων θορυβώδως τή μικράς αυτών ύέλους, ένόμιζον, ότι οι περί τήν έκκλησίαν νεκροί άνερχόχοντο τούς τοίχους και προσεπάθουν να εισδύσωσιν εις αυτήν. Και τρέμων έκ φρίκης έβλεπον ένίοτε άντικρύ μου ένα σκελετόν...»

(4) Βλ. του ίδιου Οι Καλόγεροι και η λατρεία του Διονύσου έν Θράκη. περ. Έξδομάς Ε' 1888 και Θρακική Έπετηρίς 1897 σ. 102—127.

γυναίκα πού τρελλάθηκε βλέποντας τὰ κορίτσια πού πείραζαν οἱ Τοῦρκοι. Ὅχτῳ μέρες ἔσφαζαν καὶ ἔκαιγαν οἱ Τοῦρκοι τὴν περιοχή. Ὅσοι πρόφταξαν, κατέφυγαν καὶ κλείστηκαν στὴ σπηλιά. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς περικύκλωσαν καὶ τοὺς ὄρισαν νὰ παραδοθοῦν τὰ παληκάρια μὲ τὰ ὅπλα τους καὶ θὰ ἄφηναν τοὺς ἄλλους ἐλεύθερους. Ἐκεῖνοι ἔδωσαν τὴν ἀπάντησιν: «ἢ ἔλοι θὰ θγοῦμε ἢ κανένας». 18 Τοῦρκοι πῆγαν νὰ παραβιάσουν τὸ φραγμένο στόμιο τῆς σπηλιάς καὶ σκοτώθηκαν οἱ 4. Μὴ μπορώντας μὲ ἄλλο τρόπο νὰ πατήσουν τὸ σπήλαιο, ἄνοιξαν ἀπὸ πάνω μιὰ τρύπα καὶ ἔβαλαν φωτιά καὶ θειάφι καὶ ἔτσι πνίγηκαν ἀπὸ ἀσφυξία 745 ἄνθρωποι κάθε ἡλικίας (= 5 Δεκ. 1877). Ἀπὸ τὸ μαρτυρικὸ αὐτὸ θάνατο σώθηκαν μονάχα 54(1).

Στὰ 7 χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ αὐτὴ οἱ Βιζιῶτες ἔβγαλαν τὰ ὀστᾶ καὶ τὰ ἔθαψαν, γιατί πῆγαιναν καὶ ἐσυλοῦσαν τὸ σπήλαιο. Ὁ Βιζυηνὸς τοὺς ἔλεγε νὰ μὴν τὰ θγάλουν, παρὰ νὰ κλείσουν τὸ στόμιο καὶ νὰ χαράξουν ἀπέξω ἀναμνηστικὴ ἐπιγραφή καὶ ἔτσι νὰ μένη τὸ σπήλαιο παντοτεινὸ τοὺς μνήμα καὶ σύμβολο τοῦ κατατρογμοῦ τῶν ραγιαδῶν.

Ἡ τελευταία του ἐπίσκεψις στὴ Βίζα. Τελευταία φορὰ πῆγε στὸ χωριὸ τοῦ ὁ Βιζυηνὸς τῇ χρονίᾳ πού ἔγιναν οἱ γάμοι τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου. (=15 Ὀκτ. 1889) Θυμοῦνται πού τοὺς διηγότανε τὴν τελετὴ. Ἐκλαίγε πάντα φεύγοντας ἀπὸ τὸ χωριὸ σὰν μικρὸ παιδί, τῇ φορὰ αὐτῇ, λέει ἡ Τζιθάνη, περισσότερο, σὰν νὰ τὸ ἤξερε πὼς δὲν θὰ τοὺς ξανάβλεπε. (Βλ. παρακάτω τὸ γράμμα).

Τὸ ἀτύχημα. Πηγαίνοντας ὁ ἀδερφός του στὶς Σαράντα Ἐκκλησιές, ἄκουσε ξαφνικὰ στὸ χωριὸ Γέννα γιὰ τὴν τρέλλα τοῦ Βιζυηνοῦ, πού μαθεύτηκε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες. Ἄφησε στὴ μέσῃ τὸ ταξίδι του καὶ γύρισε στὴ Βίζα ἀμίλητος καὶ ἀρρώστημένος. Δὲν τολμοῦσε νὰ πῇ τέτοια ἀναπάντεχη εἶδησις στὴ μάνα του, καὶ τὸ κράτησαν γιὰ μερικὲς μέρες μυστικόν. Ὁ κόσμος πού τὸ πληροφορήθηκαν ἤθελαν νὰ τοὺς συλλυπηθοῦν, καὶ τοὺς ἔδιωχναν, μὴν ὑποψιαστῇ τίποτα ἢ γριά. Γιὰ νὰ τὴν παραπλανήσουν, πού τοὺς ἔβλεπε στὸ σπῆτι συλλογισμένους καὶ ἀμίλητους, τῆς ἔκαναν ψεύτικο γράμμα, πού ἔφερε τάχατες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἡ ἀδερφή τῆς Τζιθάνης. Σὰν τόμαθε τέλος, εἶπε στὸ Μιχαῆλο: «δὲν σὲ τόλεγα πὼς θὰ τρελλαθῇ μιὰ μέρα ἀπὸ τὰ πολλὰ γράμματα!» Ὁ Μιχαῆλος ἐσκόπευε νὰ ἔρθῃ στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ τὸν κοιτάξῃ, μὰ δὲν πρόφταξε, γιατί ἔπαθε σὲ λίγο ἀποπληξία καὶ πέθανε στὶς 9 Ἰουλ. 1892 (4 μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὴν τρέλλα τοῦ Βιζυηνοῦ).

Τὸ τέλος τῆς τραγικῆς μάνας. Ἔτσι ἔμεινε ὀρφανεμένη ἀπὸ ὅλα τῆς τὰ παιδιὰ ἡ μάνα τοῦ Βιζυηνοῦ — σὲ 4 χρόνια πέθανε καὶ αὐτὸς μακρὰ τῆς — καὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ δάκρυα λίγο λίγο ἔχανε τὸ φῶς τῆς, ὡς πού στὸ τέλος τυφλώθηκε ὁλότελα. (2) Ἐζησε ἔτσι τυφλὴ 12 χρόνια κοντὰ στὴ νύφη τῆς τὴν Τζιθάνη καὶ τὰ ἐγγονάκια τῆς.

Ὅλοι στὸ χωριὸ τὴ συμπονοῦσαν καὶ σάστιζαν πὼς δὲν «μπουνάντησε» (δὲν ἔχασε τὰ λογικά της) ὕστερα ἀπὸ τόσα θάσανα. Γυναῖκες τοῦ χωριοῦ τὴν ὀδηγοῦσαν στὴν ἐκκλησίᾳ, ντυμένη κατάμαυρα, γιὰ νὰ μνημονέψῃ τὰ παιδιὰ τῆς. Στὴ νύφη τῆς ἔλεγε, ἅμα πεθάνῃ νὰ τὴ θάψουν μὲ ἀνοιχτὰ ροῦχα καὶ ἄσπρο φακιόλι, γιατί τὴν περισσότερὴν ζωὴ τῆς — κοντὰ 50 χρόνια — τὴν πέρασε στὰ μαῦρα.

Ἔτσι ἔζησε καρτερικά, σὰν ἀγία, ὡς τὰ 1907 ἀπάνω κάτω (15 χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μιχαήλου καὶ 11 ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Βιζυηνοῦ). Πέθανε μὲ τὸν πιὸ ἡσυχὸ θάνατο, διατηρώντας τὰ λογικά της μέχρι τὴν τελευταία τῆς πνοή. Ὁ δεῦτερος ἀντρας τῆς Τζιθάνης, ὁ «Χατζῆς», ἔλεγε: «θέλω νὰ ἔχω τὸ θανάτὸ τῆς».

Στὴν κηδεῖα ἔτρεξε ὅλο τὸ χωριόν, «Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι. Ὁ παπάς, ὁ Παπατριαντάφυλλος, τῆς ἔβγαλε συγκινητικὸν λόγον.

(1) Γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ βλ. ἐφ. «Ὠρα» 31 Ἰαν. 1878, «Ἐφημερίς» 1 Φεβρ. καὶ 8 Φεβρ. 1878 (ἐκθεσις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βιζύης Κωνσταντίνου).

(2) Πρὸβλ. Ἀρ. Π. Κουρτίδου Ἐπιτάφιος εἰς Βιζυηνόν. ἐφ. «Ἐστία» 17 Ἀπρ. 1896 σ.2.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ ΤΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Καμιά γραπτή πηγή δὲν ἀναφέρεται στὴν καταγωγή καὶ τὸ πρόωρο ὀρφάνεμα τῆς μάνας τοῦ Βιζυηνοῦ καθὼς καὶ στὶς ἄλλες ὀδυνηρὲς περιπέτειες στὰ πρῶτα τῆς χρόνια, μέσα στὴν ἀναστάτωση ποὺ ἔφερε στὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς Θράκης ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1828.

Βαθειὰ ὅμως εἶναι ἡ ἐπίδραση τῶν γεγονότων αὐτῶν στὴν ποιητικὴ διαμόρφωση τοῦ Βιζυηνοῦ. Ἡ δύστυχη μάνα στὰ κατοπινὰ κρίσιμα χρόνια θὰ διηγότανε στὰ μικρά τῆς ὀρφανὰ τὸν κατατρεγμὸ τῆς τραγικῆς τῆς Μοίρας ἀπὸ τότε ποὺ πάτησε τὸ κατώφλι τῆς ζωῆς «Ὅλον τὸν προτοῦ τῆς βίον τὸν ἐγνώριζον ὡσάν παραμυθι.», τονίζει ὁ ἴδιος ὁ ποιητής. (ΑΜ 17 Φ.)

Στὴν εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ Βιζυηνοῦ ἄρχισαν νὰ ἀξιοποιοῦνται οἱ οἰκογενειακὲς αὐτὲς περιπέτειες, γιὰ νὰ ἐκδηλωθοῦν ἀργότερα μὲ τὸ γοερὸ ξέσπασμα ὀρισμένων του τραγουδιῶν. Ἐδῶ ἔχει τὴν πηγὴ τῆς ὅλης ἡ δραματικῆς λυρικότητά τοῦ Βιζυηνοῦ.

Οἱ καινούριες συμφορὲς τοῦ νέου ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877—78 ξυπνοῦν πόνους παλιούς καὶ γεννοῦν τὰ σπαραχτικὰ ἐπικοδραματικὰ μοιρολόγια, ὅπως εἶναι ἡ Ἑπαίτις τῆς Βιζύης, ἡ Μητέρα τῶν Ἑπτὰ, ἡ Παράφρων.

Ξεχωριστὰ στὴ Μητέρα τῶν Ἑπτὰ μποροῦμε τώρα, μὲ τὰ νέα βιογραφικὰ στοιχεῖα, νὰ ἀναγνωρίσουμε στὶς στροφές ἐκεῖνες ποὺ ἀναφέρονται στὴν καταγωγή καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς τραγικῆς του ἡρωίδας πραγματικὰ γεγονότα, ποὺ ἔρχονται σὰν πρόλογος δραματικὸς γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ἰδίας τῆς μητέρας τοῦ ποιητῆ :

Ἐκεῖ ποῦ ἡ Μαυροθάλασσα τοὺς δράχους πασπατεύει
καὶ ναῦρη κᾶναν Ἑλληνα ἀπ' τοὺς παληοὺς γυρεύει,
στὴν τουρκεμένην Ἀχελώ,
ἐκεῖ ἐμβήκε στῆς ζωῆς τ' ὠραῖο πανηγύρι,
ἐκεῖ τοῦ ἴμπόρου τὸ παιδὶ καὶ τοῦ караβοκύρη
ἴπηρε τὸν οὐρανὸ σκεπὴ καὶ κούνια τὸ γιालό.

Φαιδρὴ τὴν προσωπάτησε, τὴν προσεδέχθ' ἡ Μοῖρα
μ' ἕνα γλυκὸ χαμόγελο στοῦ βίου τῆς τῇ θύρα,
σὰν ἡ ἀχτίνα τοῦ ἡλιοῦ.
Μ' ἀνθούς τῆς ἔστρωσεν ἡ γῆ τὸ πρῶτο τῆς τὸ δῆμα,
κί' ἀπὸ τὰ τετραπέρατα τῆς ἔφερνε τὸ κύμα
τὸ μέλι τοῦ παράδεισου, τὸ γάλα τοῦ πουλιοῦ.

Μὰ σὰν θεριό, ποῦ δὲν χωρεῖ στὴν παγερὴ σπηλιά του,
ξεκίνησεν ὁ Μόσκοβος νὰ θρέψη τὴν κοιλιά του,
μὲ δόλο καὶ μὲ ἀρπαγὴ.
Κί' ἀντὶς ν' ἀδράξη τὴν Τουρκιὰ νὰ τήνε χαντακώση,
ἄρπαξ' ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, ποῦ ἦρθε νὰ γλυτώση,
τὸν ἴδρω τοῦ προσώπου τους κ' ἐμόλεψε τὴ γῆ.

Κ' ἔτσι φτωχὸς ὁ κύρης τῆς ἐπῆρε τὰ παιδιὰ του
καὶ τράβηξε πρὸς τὰ βουνὰ κί' ἀκόμη παρακάτου
νὰ φύγ' ἀπ' τὸ θανατικό.
Μὰ ὁ Χάρος τὸν ἐπρόφθαξε. Κί' ἀφοῦ τὸν εἶχε πάρει,
ἀφήκαν ἀπαράχωτο τὸ σῶμα του οἱ Βουλγάροι,
γιατὶ πολὺ τὸν ἐμισοῦν οἱ Σλάβοι τὸ Γραικό.

Κι' ἂν δὲν περνοῦς' ἕνας ρωμῆος νὰ θάψῃ τὸ κορμί του,
 νὰ προστατέψῃ τὰ τρανά, νὰ πάρῃ γιὰ παιδί του
 τ' ὀλόμικρό του τ' ὄρφανό,
 ποῖος ξέρεῖ τί σκυλιά τῆς γῆς θάρχονταν ἐκεῖ πέρα
 νὰ φάνε τὸ θαλασσινό, νὰ φάνε τὴ μητέρα,
 ποὺ πέθαν' ἀπ' τὴν πίκρα τῆς ὥς τ' ἄλλο τὸ πουνό.

(Γ. Βιζυνοῦ Τὰ Ποιήματα ἔκδ. Φέξη σ. 129—130)

Τὸ ἴδιο καὶ ἡ συνέχεια τῆς ἀνάπτυξης τοῦ μύθου στὶς ἐπόμενες στροφές δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ποιητικὴ προβολὴ ἀπὸ τὶς πραγματικὲς περιπέτειες τῆς παραπέρα ζωῆς τῆς μητέρας του. Ἔτσι ἡ ἡρωίδα του καλοσπαντρεῖται, μὰ χρεοῦει πάριωρα καὶ μὲ ἀπαραμίλλη θέληση καὶ αὐταπάρνηση κατορθώνει νὰ ἀναθρέψῃ τὰ ἑφτά τῆς ὀρφανὰ καὶ νὰ τὰ κάνῃ τὸ καμάρι ὅλου τοῦ κόσμου. Τὸ παράξενο εἶναι ποὺ ὁ ποιητὴς μὲ τὸ συγκλονιστικὸ αὐτὸ τραγούδι τοῦ ἐξαγγέλλει ὀθελὰ του τόσο προφητικὰ καὶ τὴν κατοπινὴν τραγικὴ μοῖρα τῆς ἀτυχῆς μάνας του.

ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟ ΤΟΥ ΜΙΧ'ΑΗΛΟ

Διφύλλη κόλλα, διαστάσεων 17,8 X 11,3 εκ. μ. τὸ κάθε φύλλο. Στὴν α' σελίδα ἐπάνω ἀριστερὰ τυπωμένη φωτογραφικὴ εἰκόνα τοῦ Γκάσταϊν (διαστ. 5,4 X 3,9 εκ. μ.) καὶ ἀπὸ κάτω τυπωμένη ἡ λεζάντα: **GASTEIN V. D. SCHWARZENBERG — ANLAGEN.**

Στὴ μὲση ἀπάνω τῆς α' σελίδας γραμμένος ὁ ἀρ. 2 καὶ ἀρχίζει μὲ τὴ μισή λέξη **τίαν** (αἰτίαν;). Στὴν δ' σελίδα γράφει: «Ἡ εἰκὼν τῆς πρώτης κόλλας παριστᾷ τὸ κάτω κάτω σκαλὶ τοῦ καταρράκτου». Τὸ γράμμα λοιπὸν ἦτανε σὲ δύο κόλλες μὲ διαφορετικὲς εἰκόνες καὶ αὐτὴ ἐδῶ εἶναι ἡ δευτέρη κόλλα, τὸ τέλος. Ἡ Τζιβάνη λέει πὼς θυμάται ὅτι εἶχανε «στὴν πατρίδα» καὶ τὴν πρώτην κόλλα, ἀλλὰ χάθηκε μὲ τίς περιπέτειες τῆς προσφυγίας. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἰδίας τὸ γράμμα ἦτανε σταλμένο στὸν ἀντρα τῆς καὶ ἀδερφὸ τοῦ Βιζυηνοῦ Μιχαῆλο, στὴ Βίτσα.

Ἀπὸ τὸ Γκάσταϊν (**Bad Gastein Hôtel Straubinger**), μὲ χρονολογία 15 Σεπτεμβρίου 1890, προέρχεται καὶ ἄλλο ἓνα γράμμα τοῦ Βιζυηνοῦ, σταλμένο στὸ φίλο του γιαντρὸ Ν. Βασιλειάδη, πού τὸ δημοσιεύει ὁ Βαλέτας (σ. 50—51). Τὰ δύο αὐτὰ γράμματα ἔχουν πολλὰς ἀντιστοιχίας στὸ περιεχόμενό τους καὶ φαίνεται καθαρά πὼς γράφτηκαν τὴν ἴδια ἐποχὴ, αὐτὸ ἐδῶ πρὸς τὸν Μιχαῆλο 5—9 ἡμέρες ἀργότερα, δηλ. μὲ χρονολογία 20—24 Σεπτεμβρίου 1890. Ἀπὸ τὴν περιγραφὴ καὶ τὸ περιεχόμενό τους μάλιστα φαίνεται πὼς ἡ χαμένη πρώτη κόλλα εἶχε τὴν ἴδια εἰκόνα, πού ἔχει τὸ γράμμα πρὸς τὸ Βασιλειάδη. (Βλ. Βαλ. σ. 51 ὑποσημείωση 2).

Τὸ γράμμα θιαστικό, νευρικό, μὲ σκοῦρο μελάνι, πιάνει ὅλο τὸ φύλλο, χωρὶς νὰ ἀφήνει καθόλου περιθώριο. Τὸ χαρτί κιτρινωμένο ἀπὸ τὸν καιρὸ, σχισμένο στὶς δίπλες τῆς κόλλας, λερωμένο. Τυπώνεται ἀπαράλλαχτα ὅπως εἶναι γραμμένο.

α' **τίαν.** Ἀλλὰ διὰ νὰ μείνῃ διὰ παντὸς θεβαιωμένον, ὅτι πολὺ καλὰ ἐννόησα καὶ προεῖδα καὶ προαπεφάσισα τὸ τέλος μου, πολλοὺς πολλοὺς χρόνους πρὶν καταντήσω εἰς τὸ ἀπροχώρητον.

Λέγω πολλοὺς πολλοὺς χρόνους πρὶν, ἐπεὶδὴ καθὼς καὶ ἐξ Ἀθηνῶν σ' ἔγραψα, τὸ νόσημά μου δὲν εἶναι θανατηφόρον, ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν θεραπεύεται.

Ἐγνώρισα ἐδῶ ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι τὸ ἔχουν ἀπὸ εἰκοσιπέντε χρόνους, οἱ ὅποιοι ὅμως μὲ πολλὰς περιποιήσεις καὶ πολλὴν προσοχὴν καὶ περίθαλψιν κατορθώνουν νὰ διάγουν θίον ὅπως οὖν ὑποφερτόν. Εὐτυχῶς ἐγὼ εἰμαι ἀκόμη καλλίτερα ἀπὸ ὅλους ἐπεὶδὴ τὸ κακὸν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν του. Σὲ ἔγραψα καὶ ἐξ Ἀθηνῶν ὅτι ἡ Ἰνφλουέντσα ἔκαμε τὴν ἀρχή, αὐτὴ δὲ ἔγεινεν αἰτία νὰ μὴν τὸ καταλάβουν οἱ ἱατροὶ καὶ νὰ τὸ παραμελήσωμεν ἐπὶ τινὰς μῆνας, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι ρευματισμοί, πού θὰ περάσουν τὸ καλοκαῖρι. Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι νόσημα τοῦ μυελοῦ ὅπου εὐρίσκεται μέσα εἰς τὴν κοκκαλοραχίαν, καὶ ἐπομένως εἶναι νόσημα τῶν κινητικῶν καὶ αἰσθητικῶν νέρων τῶν κάτω ἄκρων. Οἱ πόνοι του εἶναι κάτι σουθλιαῖς πού σὲ τρυποῦν πότ' ἐδῶ πότ' ἐκεῖ, σὰν ἀστραπαῖς μέσα εἰς τοὺς ποντικούς τοῦ σώματος. Ἀλλ' οἱ πόνοι αὐτοὶ καταλαγιάζονται πολὺ εὐκόλῃ μὲ τὰ ἱατρικά. Ἐγὼ δὲ τώρα πλέον τοῦ ἑνὸς μηνὸς πού δὲν ἐπόνεσα εἰς βαθμόν, πού νὰ χρειασθῇ νὰ πάρω τὸ

ιατρικόν τους. Ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶναι ὅτι αἰσθάνομαι τὴν παρουσίαν τοῦ νοσήματος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὅχι μόνον διότι ἔχω συχνὰ μίαν κάψαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ ἀπὸ δύο μεριές τῆς κοκκαλοραχίως, ἀλλὰ διότι τὰ πόδια μου κάτω εἶναι τῶρα τόσον καιρὸν ὅσον ἀπὸ τὸ κρύο μουδιασμένα, καὶ δὲν μποροῦν νὰ ζεσταθοῦν εὐκόλως. Ἐπειτα ἡ ἀδυναμία τῶν ποδιῶν, αὕτη μὲ ἀπελπίζει. Δὲν εἰμπορῶ, καὶ δὲν μ' ἐπιτρέπεται νὰ περιπατήσω πλέον τοῦ ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας, χωρὶς νὰ ξεκουρασθῶ ἄλλη τὴσιν ὥραν τοῦλάχιστον. Ὅσάκις δὲ δοκιμάσω νὰ περιπατήσω περισσότερον καὶ νὰ χαρῶ τὴν εὐμορφίαν τοῦ τόπου ἐδωπέρα, χειροτερεῖ ἡ κατάστασίς μου, καὶ δὲν εἰμπορῶ νὰ κοιμηθῶ τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν στενοχωρία ποῦ ἔχω εἰς τὴν ῥάχην. Ὅπως δὴποτε ὅμως εἰς τὸ περπάτημά μου δὲν ἀποφαίνεται ἡ ἀσθένεια ὡς ἀταξία τοῦ θαδίσματος, ὅπως εἰς τοὺς ἄλλους ποῦ πάσχουν χειρότερα. Μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ ἀναλόγως τῆς κοπώσεως λυγρὰ τὸ γόνατό μου ἔξαφνα, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω νὰ προφυλαχθῶ. Ἐδῶ ἔκαμα 17 λουτρά, παραπάνω δὲν μ' ἄφηκε ὁ ἱατρός νὰ κάνω. Ἐπειδὴ ἡ φύσις τῶν λουτρῶν εἶναι τοιαύτη ν' ἀδυνατίζη εἰς τὴν ἀρχή, εὐρίσκομαι αὐταῖς ταῖς ἡμέραις πολὺ ἀδύνατος, καὶ κατὰ συνέπειαν πολὺ νευρικός καὶ εὐαίσθητος, πράγμα διὰ τὸ ὅποιον γ' δὲν ἤθελα νὰ σᾶς γράψω, διὰ νὰ μὴ φερθῶ καὶ πρὸς ἐσὲ τραχύτερον τοῦ δέοντος διὰ τὰ σφάλματά σου, καὶ διὰ νὰ μὴ φανῶ πολὺ παραπονιάρης. Δὲν εἰμπορέσα ὅμως νὰ κρατηθῶ, καὶ τῶρα ὅπου τὰ εἶπα ὅλα βλέπω ὅτι τὸ πρᾶγμα μ' ἐτάραξε καὶ μὲ συνεκίνησε περισσότερον παρ' ὅ τι ἐφοβούμην. Τὰ δάκρυά μου τρέχουν ἀκατάπαυστα διὰ κανέναν ἄλλον λόγον, παρὰ διότι εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν νεύρων μου μεγαλειτέρα. Αὐτὸ ἔχει ἡ καταραμένη αὕτη ἀσθένεια!

Ὁ τόπος ἐδῶ εἶναι θαυμάσιος. Εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὰς κεντρικὰς Ἀλπεις τῆς Αὐστρίας. Κατοικοῦμε δὲ δύο φορές ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν κορυφὴν τῆς Βάθας. Ἐφθασα ἐδῶ ἐκ Παρισιῶν, δι' Ἑλβετίας, εἰς τὰς 17 Αὐγούστου καθ' ἡμᾶς, ἥδη ἐν Ἑλβετίᾳ ἤρχισε νὰ χιονίζῃ, ὅταν δὲ ἦλθα ἐδῶ εὐρήκα τὰ βουνὰ τριγύρω κατὰλευκα. Εἶχε χιονίσει καὶ τὸν Ἰούλιο. Ἐπὶ ὁκτὼ ἡμέρας τὰς πρώτας ἦτο ἐλεεινὸς καιρὸς. Εὐτυχῶς ἔχω μαζί μου χειμωνιάτικα ρούχα καὶ ἔχω τὴ γούνα. Τὰ πρῶτα δι' ἔξω καὶ τὴ γούνα διὰ τὸ σπίτι. Σημείωσε ὅμως ὅτι μ' ὅλα τὰ χιόνια εἰς τὰ περίεξ βουνὰ τὸ κρύο δὲν εἶναι μεγάλο. Ἐπειδὴ τὸ Γκάσταϊν τόσο ὑψηλὰ ποῦ εὐρίσκεται περικυκλοῦται ὅμως ἀπὸ ὀρθοῦψηλα ὄρη τὰ ὅποια τὸ κλείουν ἀπὸ τρεῖς μεριάς ὡσὰν τείχη οὐρανοῦψῃ ἀναβαίνοντα 2 000 ἕως 3 000 μέτρα ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι κουχτή καὶ δὲν φουσᾷ. Ἐπειτα τὸ χιόνι μέσα εἰς τὸ χωριὸν δὲν καταβαίνει ἀλλὰ μόνον καμμιὰ ἑκατοστὴ μέτρα ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ σπίτια καταβαίνει ἐνὸσφ εἶναι καλοκαίρι. Φοβερὸς εἶναι ὁ θόρυβος ὅπου κάμνουν τὰ νερά ποῦ καταβαίνουν ἀπὸ τὰ περίεξ ὄρη.

Μέσ' στήν μέση ἀπὸ τὸ χωριὸ καταιβαίνει ἕνας ἀπὸ τοὺς με-
 5 γαλειτέρους καταρράκτας τῆς Εὐρώπης. Τὸ νερὸ κρεμάζεται
 καὶ πέφτει ἀπὸ ὕψος 140 καὶ πλέον μέτρων εἰς τρία σκαλοπα-
 τια μέσα εἰς μίαν στενὴν χαράδραν μὲ κοφτεροὺς θράχους.
 "Ὅπου καὶ ἂν σταθῇς ἀκούεις τὸν θόρυβον καὶ βλέπεις τὸ
 ἀχνὸ τοῦ νεροῦ ν' ἀναβαίνει ὑψηλὰ καὶ νὰ σχηματίζονται οὐ-
 ράνια τόξα ἐπάνω του. Ἡ εἰκὼν τῆς πρώτης κόλλας παριστᾷ
 τὸ κάτω κάτω σκαλὶ τοῦ καταρράκτου. Τὸ πρῶτο τὸ χαμηλό-
 τερο σπίτι εἶναι τὸ ξενοδοχεῖο ποῦ κατοικῶ. Ἐκεῖ ποῦ εἶναι
 δύο παράθυρα μαζὺ ὑπὸ μίαν καμάραν πρὸς τὸ μέρος τοῦ κα-
 ταρράκτου, ἐκεῖ εἶναι τὸ δωμάτιον ὅπου ἔκαμα τὰ λουτρά
 μου. Τὸ νερὸ θγαίνει ἀπὸ τὴν γῆν τόσο πολὺ ζεστό, ὅπου πρέ-
 πει νὰ τὸ κρυώσουν διὰ νὰ μῆθς μέσα, χωρὶς νὰ θράσης. Ὁ ἰ-
 ατρὸς φρονεῖ ὅτι θὰ μὲ ὠφελήσουν τὰ λουτρά ποῦ ἔκαμα. ση-
 μείωσε ὅμως, ὅτι ἡ καλλιτέρευσις φαίνεται 2 καὶ ἐνίοτε 3 μῆ-
 νας ὕστερα ἀπὸ τὴν κούρα. Μετὰ δύο τρεῖς ἡμέρας θ' ἀναχω-
 ρήσω ἐντεῦθεν, ἂν καὶ πολὺ μ' ἄρέσει νὰ μένω, διότι εἶναι τώ-
 ρα 12 ἡμέρες ὅπου ἔχομεν λαμπρότατον ἥλιον. Εἶναι δὲ θαυ-
 μάσιον θέαμα τὸ θέαμα τῶν πέριξ. Τὰ νέα χιόνια ἔλυωσαν σχε-
 δὸν ὅλα. Μόνον δὲ τὰ αἰώνια χιόνια τῶν Ἀλπεων στολίζουν
 τὰς κορυφὰς τῶν ἀπομεμακρυσμένων ὄρεων. Δυστυχῶς ἡ ζωὴ
 εἶναι πολὺ ἀκριθὴ μ' ὅλην τὴν οἰκονομίαν, δὲν φθάνουν τρία
 τέταρτα τῆς λίρας καθ' ἑκάστην. Μετὰ 10 ἢ 12 ἡμέρας ἀπὸ
 σήμερον θὰ ἦμαι εἰς Ἀθήνας ὅπου περιμένω νὰ μὲ γράψῃς τὰ
 καθέκαστα τοῦ τόπου, ἐπειδὴ τὴν ἄνοιξι πολὺ πιθανὸν νὰ ὑπά-
 γω εἰς τὸ Σαμακόβι. Σᾶς ἀσπάζομαι ὅλους καὶ φιλῶ τὸ χέρι
 τῆς μητέρας, Γ. Μ. Βιζυηνός.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΓΡΑΜΜΑ

- 1) σ. γ'. Τὰ «εἰσάματα» τοῦ Μιχαήλου ἦταν, κατὰ τὴ μαρτυρία τῆς Τζιθάνης, ὅτι πούλησε ὅ,τι εἶχαν οἰκογενειακὸ στὸ Κρυόνερο, ἀμπέλι, χωράφι, σπίτι, γιὰ τὸ μεταλλεῖο. Ἀκόμα ἔβαλε καὶ χρέη.
- 2) σ. γ'. Β ἄ θ α. Διακλάδωσις τοῦ Αἵμου πρὸς τὸν Εὐξείν, ἀνάμεσα στὰ χωριά Σκεπαστὸ καὶ Σαμακόβι. Στὸ χωριὸ Σοφῆδες ὅταν θαφτίζανε τὰ παιδιὰ τοὺς τοὺς ἐδιναν τὴν εὐχή: «Στὴν Κράση μυλωνὰς καὶ στὴ Βάθα πελεκάνος» (ξυλοκόπος).
- 3) σ. γ'. κ ο υ γ τ ῆ. Μέρος ὑπὸνέμο, ἀπάγκιο. Πρὸς τὴν ἀντιστοιχίαν στὸ γράμμα πρὸς τὸ Βασιλειάδη (Βαλ. σ. 51) «τὸ περίκλειστον τῆς κοιλάδος τοῦ Gastein δὲν ἐπι-
 4) σ. δ'. Σ α β α κ ὅ θ ε. Τὸ γνωστὸ χωριὸ κοντὰ στὸ μεταλλεῖο, ἀνάμεσα στὴ Βίτζα καὶ τὸν Ἅγιον Στέφανον.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ὁ Βαλέτας (σ. 27) καταγράφει τρεῖς τύπους εἰκονογραφίας τοῦ Βιζυηνοῦ.

Τοῦ α' τύπου — προτομή, τρία τέταρτα μὲ καπέλο καὶ πλατιά γραβάτα (πλαστρόν) μὲ τὴν περίφημη καρφίτσα, ποὺ ὤγῃκε στὴ Γοτίγγη σύμφωνα μὲ τὰ ἀντίτυπα ποὺ ἔχουν οἱ συγγενεῖς τοῦ ποιητῆ — ὑπάρχει παραλλαγή ποὺ πλησιάζει τὴν κατατομή (profil) μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐνδυμασία, ἀλλὰ χωρὶς καπέλο καὶ μὲ χωρίστρα ποὺ σκεπάζει ἀραιὰ τὴ φαλέκτρα. Εἶναι τυπωμένη στὸ περ. «Ποικίλη Στοὰ» (1894 ἔτ. 10ον σ. 144) μὲ τὴν ὑπογραφή του ἀπὸ κάτω. Ἀνατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Στέφ. Δάφνη στὴν ἐφ. «Τύπος» (12 Ἰουν. 1939 Γεώργιος Βιζυηνός, ὁ «ραψωδὸς τῆς Θράκης».)

Τοῦ β' τύπου — ὠβάλ, καθιστὸς μὲ ριγέ παντελόνι, ὁ δεξιὸς ἀγκῶνας ἀκουμπᾷ σὲ γραφεῖο καὶ μὲ τὸ χέρι στηρίζει τὸ δεξιὰ γυρμένο κεφάλι του — παραλλαγή παρέδωσά στὸν Π. Πρεβελάκη, στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας, γιὰ τὴν μαρμάρινη προτομή τοῦ Βιζυηνοῦ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ στηθῇ στὴν Κομοτινὴ μὲ ἐξοδα τῶν κοινοτήτων τῆς Δυτ. Θράκης.

Γιὰ τὸν γ' τύπο τοῦ βιβλιοπώλη Ἀλ. Κολολοῦ ποὺ δημοσιεύεται στὰ Θρακικὰ (Ε' 1934 σ. 246) — προτομή, τρία τέταρτα, καλπᾷ ἀπὸ ἀστραχάν στὸ κεφάλι, πανωφόρι μὲ γούνα, πρόσωπο δίχως γενειάδα, ἄλλὰ μὲ μπαμπέτες — καὶ ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης («Κυπριακὰ Γράμματα» ἔτ. Α' ἀρ. 19—20, Ἰούν.—Ἰουλ. 1935 σ. 598 καὶ ὁ Βαλ. (σ. 27) ἀναφέρουν ὅτι ἔχει ποδήματα (ἐνῶ ἡ φωτογραφία εἶναι κορμός) συσχετίζοντας τὴ φωτογραφία αὐτὴ μὲ τὸ διήγημα Μοσκῶδ Σελήμ καὶ παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴ φράση «Σὲ εἶδε μὲ τὸ καλπᾷ καὶ μὲ τὰ ποδήματα—χωρὶς ἄλλο σὲ πῆρε διὰ Ροῦσσον.» (σ. 26 Φ.)

Ποδήματα ἔχει ἡ φωτογραφία ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ καὶ τὸν παριστάνει ὄρθιο. Πάντως μὲ τὶς δυὸ αὐτὲς φωτογραφίες μᾶς δίνεται ἀκριβέστερα τὸ ντύσιμό του ὅταν πρωτοσυνάντησε τὸ Μοσκῶδ Σελήμ.

Τὸ παράδοξο αὐτὸ ντύσιμό του ἔγινε ἀφορμὴ καὶ ἄλλης νόστιμης παρεξήγησης ποὺ ἀναφέρει ὁ Παλαμᾶς ὅτι ἔπεσε θῦμα ὁ Βιζυηνός τὸ χειμῶνα τοῦ 1880 στὸ Βερολίνο, μπροστὰ στὰ ἀνάκτορα, «φέρων ποδήρη χιτῶνα καὶ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἐξ Ἀστραχάν», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συλληφθῇ σάν ὑποπτος κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ γέρου αὐτοκράτορα Γουλιέλμου τοῦ Α' (Βιζυηνός: ἀνέκδοτα, ἐφ. «Ἐμπρός», 2 Ἀπριλ. 1916, Ὑπογρ. W).

Στὸ περ. «Ποικίλη Στοὰ» (περ. Β', ἔτ. 14ον 1899 σ. 255) εἶναι δημοσιευμένη φωτογραφία τῆς Μπεττίνας Φραβασίλη, ἀπὸ μιὰ ὥραία ἐλαιογραφία τοῦ Ν. Λύτρα.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΖΥΗΝΟ ΑΠΟ ΑΓΝΩΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΕΛΑΝΔΙΝΟΥ

Τὸ περασμένο καλοκαίρι εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ γνωρίσω στὴν Ἀθήνα τὴν κ. Ζωὴ Μελανδινού, πού μικρὴ ἐπισκέφτηκε τὴ Βιζύη, γύρω στὰ 1890, συνοδευόμε-
τας τὴ μεγαλύτερη ἀδελφὴ τῆς Μάρθα Μελανδινού, διδασκάλισσα στὴ Βιζύη.
Ἀργότερα ἐδημοσίευσε στὸ Πολίτικο περιοδικὸ «Ἀπ' ὅλα» (ἐτ. Η' 1918) τὶς
ἀναμνήσεις τῆς μὲ τὸν τίτλο : Ζωὴς Μελανδινού Παιδικαὶ ἀναμνήσεις ἀπὸ ἕνα
παῖδί μου εἰς Βιζύην.

Ἐπειδὴ τὸ δημοσίευμα αὐτὸ δὲν τὸ θρῆκα σὲ καμιὰ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀθή-
νας, γι' αὐτὸ ἀντιγράφω πρόχειρα ἀπὸ τὰ ἀποκόμματα πού κράτησε ἡ ἴδια
τὶς παρακάτω γραμμὲς πού περιέχουν ἐνδιαφέροντα βιογραφικὰ στοιχεῖα
γὰρ τὸ Βιζυηνὸ καὶ σχετίζονται μὲ τὴν ἀφήγησιν τῆς Τζιζιάνης :

Συνῆμα ἀπὸ σ. 360

— Ἀληθεῖα, τὸν ἐρωτῶ, γνωρίζετε τὸν Βιζυηνόν ;

— Βέβαια, ἀπήντησεν ὑπερηφάνως ὁ γέρων. Αὐτὸ τὸ καλὸ παλληκάρι
ἀνὰ πᾶν πολὺ τὴν πατρίδα του, γι' αὐτὸ λέγεται καὶ Βιζυηνός. Τώρα ἀπὸ κεῖ,
πού εἶναι, στέλλει χρήματα γιὰ τὰ σχολεῖα μας καὶ εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας
τοῦ τοποῦ προφθάνει γράφει τακτικὰ στὸν δεσπότη μας. Καὶ προσέθεσεν
ὑπερηφάνως :

— ἯΑ εἶναι τὸ καμάρι τοῦ τόπου μας !

Μᾶς διηγείτο, λοιπόν, πῶς ὁ Βιζυηνός ἦτο ἔξυπνο καὶ παιγνιδιάρικο παι-
δί, πῶς ἀνερριχάτο εἰς τὰ δένδρα καὶ εἰς τοὺς τοίχους καὶ πῶς μόνο του
κατ' ὤρθωσε νὰ σπουδάσῃ. Ἔλεγε, προσέτι, πῶς ὁ Βιζυηνός ἔχει μητέρα καὶ
ἀδελφόν, καὶ πῶς τὸ περασμένο καλοκαίρι ἦλθεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας νὰ ἰδῇ τὴν
μητέρα του, τὴν ὁποῖαν ἀγαπᾷ πολὺ.

— Εἶχε μεγάλα φρύδια καὶ φοροῦσε καὶ ὑψηλὸ καπέλλο ; τὸν ἐρωτῶ.

Ἄλλ' ὁ γέρων, χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἐξηκο-
λοῦθει μ' ἐνθουσιασμό νὰ ὁμιλῇ γιὰ τὸ καλὸ αὐτὸ χωριατόπουλο, τὸ ὁποῖον
ἐτίμαρε τόσο τὴν πατρίδα του.....

Συνῆμα ἀπὸ σ. 368

Μετέβημεν καὶ εἰς τὸ σχολεῖον ἦτο κομψόν καὶ καλοκτισμένον μήπως
καὶ εἰς τοῦτο δὲν συνετέλεσεν ὁ Βιζυηνός ;.... Τὴν προσοχὴν μου εἰλκυσε
γραῖα ὕψηλὴ μὲ μαῦρα γλυκὰ μάτια ἔκράτει ἀπὸ τὸ χέρι ἕνα κοριτσάκι μὲ
ἀγγελικὸ πρόσωπο καὶ ἕνα ἀγοράκι γελαστό.

— Ὁ θεῖος των, εἶπε, θέλει νὰ γίνουν καλὰ παιδιὰ διὰ νὰ τὰ πάρῃ
μαζί του.

— Ποῦ εἶναι ὁ θεῖος των; ἐρωτᾷ ἡ ἀδελφὴ μου.

— Ὁ Γιωργῆς μου εἶναι στὰς Ἀθήνας. Τὸ εἶπε καὶ ἐδάκρυσεν ἦτο ἡ
μητέρα τοῦ Βιζυηνού...

Μετὰ πολλὰς ἡμέρας, τὸ ἀνεψάκι τοῦ Βιζυηνού, παρουσίασεν εἰς τὴν ἀ-
δελφὴν μου ἑνὴν ἐπιστολήν. Ἦτο ἐκ μέρους τοῦ ἰδίου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐσω-
κλει χειρόγραφα ποιήματα διὰ τὰ πατριωτάκια του...

Συνῆμα ἀπὸ σ. 376 καὶ τέλος.

Ἐφθασε, τέλος, καὶ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποῖαν μετέβημεν εἰς τοῦ Βι-
ζυηνού τὸ σπίτι. Ἡ μεγάλη ξυλινὴ ἐξώθυρά του, ὁ τοῖχος, εἰς τὸν ὁποῖον
μικρὰς ἀνερριχάτο ὁ Βιζυηνός, ἡ μεγάλη αὐλή, ὅλα ἀκόμη ἦσαν εἰς τὴν θέ-
σιν των. Εἰς ἕνα δὲ εὐρὸς δωμάτιον ὕπηνρχεν ἐστία, ὡς εἶχον τότε ὅλα τὰ πα-
λαιὰ σπίτια... Εἰς τοὺς τοίχους ἦσαν ἀνηρτημέναι φωτογραφαίαι.

— Νὰ τὸ παιδί μου, εἶπεν ἡ μητέρα του καὶ μᾶς ἐδειξε μὲ ὑπερηφά-

νειαν τὸν λατρευτὸν τῆς. Γελαστός, σοβαρός, ὀρθὸς, καθήμενος, εἰς πολλὰς στάσεις φωτογραφημένος, ἔχυνε τὸ ἀκτινοβόλον βλέμμα τοῦ ἀπειρον χερσὶν εἰς τὴν καρδιά τῆς λατρευτῆς τοῦ μάνας.

Φωτογραφίας τοῦ Βιζυηνοῦ εἶδομεν καὶ εἰς τοίχους ἄλλων οἰκιῶν, εἰς τὰς ὁποίας μὲ ἀνέκφραστον ὑπερηφάνειαν καὶ ἀγάπην ἠτένιζον οἱ εὐτυχεῖς τῶν κάτοχοι. Ναί, ἡγάπα ὁ Βιζυηνὸς τοὺς πατριώτας του, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὸν ἡγάπων ἐξ ἴσου.... Ὁ μικρότερός τῆς γυιὸς — Μιχάλης, νομίζω, ἐλέγετο — μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸν παντοτεινὸν χωρισμὸν τοιοῦτου ἀδελφοῦ, μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανε καὶ αὐτός.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Τεχνική περιγραφή. Τό χγ. είναι ένα χοντρό πολυσέλιδο βιβλίο, σέ σχήμα 8ο. (Διαστάσεις φύλλων 20X14,5 εκ. μ., καλυμμάτων 21X15 εκ. μ.). Έντυπωση εξαιρετική κάνει το πολυτελέστατο δέσιμό του. Όλόκληρο δερματόδετο και χρυσόδετο. Τα βαριά καλύμματά του, σκεπασμένα με χοντρό καστανόχρωμο δέρμα, πλαισιώνονται από παχειά έκτυπη κυματοειδή περιπλοκάδα. Μέσα στο πλαίσιο της προμετωπίδας με περίτεχνα γράμματα άποτυπωμένη ή έπιγραφή: *Poesie*. Δερμάτινη γλῶσσα συνέδεε τὰ δυο καλύμματα με μπρουτζίνη κλειδαρίτσα, που κλειδωνε τὸ βιβλίο με μικρὸ κλειδάκι. Καὶ τὸ δυο καλύμματα εἶναι τώρα λυμένα ἀπὸ τὴ ράχη καὶ τὸ κύριο σῶμα τοῦ βιβλίου. Χρυσωμένο καὶ στὶς τρεῖς ἀκμές τῶν φύλλων (*doré sur tranches*). Ἀπὸ τὴν ἐτικέτα ποὺ βρίσκεται ἐσωτερικὰ στὸ ἕνα κάλυμμα φαίνεται ὅτι τὸ βιβλίο προέρχεται ἀπὸ κατάστημα τῆς Γοτtingης.

Ἀρίθμηση. Όλο τὸ βιβλίο τὸ ἀποτελοῦσαν 23 φυλλάδια ἢ τεύχη (ἀντίστοιχα μετὰ τὰ τυπογραφικὰ φύλλα ἐντύπου βιβλίου). Τὸ κάθε φυλλάδιο ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 δίφυλλες κόλλες ραμμένες ἢ μιὰ μέσα στὴν ἄλλη, δηλ. ἀπὸ 12 φύλλα. Τὸ χαρτί λεπτὸ πολυτελείας καὶ ἀχαράκωτο. Ἡ ἀρίθμηση ἔγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ κατὰ φύλλο, στὴν ἐπάνω δεξιὰ γωνία τῆς πρώτης σελίδας.

Ἀπὸ τὸ κύριο σῶμα τοῦ βιβλίου ἔχουν λυθῇ καὶ ξεπέσει, τὰ ἑπτὰ πρῶτα φυλλάδια καὶ τὸ τελευταῖο. Ἀπὸ αὐτὰ χάθηκε μόνο τὸ δεύτερο ὁλόκληρο καὶ ὀρισμένα φύλλα ἀπὸ τὰ ἄλλα φυλλάδια.

Ἀπὸ τὸ πρῶτο φυλλάδιο σώζονται λυτὰ δυο διπλὰ φύλλα καὶ δυο μονὰ (τὰ δυο πρῶτα χωρίς ἀριθμὸ καὶ τὰ ἄλλα μετὰ τοὺς ἀρ. 5, 6, 7, 8.). Τὸ φύλλο 8 πρέπει νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο τοῦ πρώτου φυλλαδίου, γιατί τὸ δεύτερο φυλλάδιο ποὺ χάθηκε εἶχε τοὺς ἀρ. 9—20, ἀφοῦ τὸ τρίτο, ἀπόπου λείπει τὸ α' καὶ τελευταῖο τοῦ φύλλο, εἶχε τοὺς ἀρ. 21—32 καὶ τὸ τέταρτο, ποὺ σώζει ὅλα τοῦ τὰ φύλλα, ἀρχίζει μετὰ τὸ φ. 33. Λείπουν λοιπὸν ἀπὸ τὸ πρῶτο φυλλάδιο τὰ δυο πρῶτα φύλλα τοῦ, ποὺ θὰ ἦταν καὶ αὐτὰ χωρίς ἀριθμὸ καὶ ἄγραφα, καὶ τὰ δυο μεσαῖα δίφυλλα, δηλ. τὰ φ. 1, 2, 3, 4, καὶ τὰ τέσσερα γραμμένα (=129 περίπου στίχοι σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρίθμηση τῶν στίχων ποὺ κάνει ἀργότερα ὁ ποιητὴς μετὰ μολύβι. Βλ. παρακάτω διορθώσεις). Ἀπὸ τὸ τρίτο φυλλάδιο λείπει τὸ πρῶτο καὶ τελευταῖο τοῦ φύλλο (ἀρ. 21 καὶ 32), τὸ τέταρτο φυλλάδιο καὶ τὸ πέμπτο σώζονται ὁλόκληρα, ἀπὸ τὸ ἕκτο λείπει τὸ τελευταῖο τοῦ φύλλο (ἀρ. 68) καὶ ἀπὸ τὸ ἕβδομο πάλι τὸ τελευταῖο τοῦ, ποὺ θὰ ἦταν χωρίς ἀριθμὸ καὶ ἄγραφο, γιατί τὸ πρῶτο τοῦ (ἀρ. 69) σώζεται μονό, τὸ τελευταῖο τοῦ ἔχει τὸν ἀρ. 79 καὶ τὸ ἐπόμενο φυλλάδιο ἀρχίζει μετὰ τὸν ἀρ. 80. Ὑπῆρχε δηλ. ἀνάμεσα στὰ φ. 79 καὶ 80 ἕνα φ. χωρίς ἀριθμὸ καὶ ἄγραφο καὶ τοῦτο γιατί μετὰ τὸ φ. 80 ἀρχίζει ἡ χρονιὰ 1878. (Ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἡ ἀρίθμηση τοῦ χγ. δὲν ἔγινε μετὰ μιὰς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς). Ἀπὸ τὸ φ. 80—259 τὸ χγ. σώζεται σὲ ἐνιαῖο σῶμα καλὰ ραμμένο στὴ ράχη, χωρίς νὰ ξεπέση κανένα τοῦ φύλλο.

Ἀπὸ τὸ ξηλωμένο τελευταῖο φυλλάδιο σώζονται λυτὰ τέσσερα γραμμένα φύλλα μετὰ τοὺς ἀρ. 260, 261, 262, 265 καὶ ἕνα ἄγραφο καὶ χωρίς ἀριθμὸ, τὸ προτελευταῖο τοῦ φυλλαδίου, γιατί εἶναι τὸ ἀντίστοιχο τοῦ 261 στὸ ἴδιο δίφυλλο. Λείπουν λοιπὸν τὰ φ. 263, 264 (ποὺ θὰ ἦταν ὁποσδήποτε γραμμένα), τὰ φ. (266, 267, 268, 269) (ποὺ μπορεῖ νὰ ἦταν καὶ ἄγραφα καὶ χωρίς ἀριθμὸ, γιατί τὸ φ. 2658 εἶναι γραμμένο ὡς τὴ μέση) καὶ τὸ τελευταῖο τελευταῖο τοῦ χγ., ἄγραφο βέβαια, ἀφοῦ ἄγραφο εἶναι καὶ τὸ προηγούμενὸ τοῦ.

Εἶχε λοιπὸν τὸ χγ. ὅλα ὅλα 276 φύλλα, δηλ. 4 ἄγραφα καὶ χωρίς ἀριθμὸ στὴν ἀρχή, 269 ἀριθμημένα, ἕνα ἄγραφο καὶ χωρίς ἀριθμὸ ἀνάμεσα στὰ φ. 79 καὶ 80 καὶ 2 στὸ τέλος ἄγραφα καὶ χωρίς ἀριθμὸ ($4+269+1+2=276=23$ φυλλάδια τῶν 12 φ.).

Γράψιμο. Όλόκληρο τὸ χγ. εἶναι αὐτόγραφο τοῦ ποιητῆ, γραμμένο μετὰ μικρὰ ψιλὰ γράμματα καὶ μετὰ κάποια προσπάθεια νὰ φαίνεται τὸ γράψιμο καλὸ τυπογραφικὸ, ὅπου δὲν εἶναι νευρικὸ καὶ βιαστικὸ, ὅποτε καταντὰ καὶ δυσανάγνωστο. Φανερὸ ὅτι μεταχειρίζεται δείκτη («χάρακα») καὶ ἀντισκῶνει ἀπὸ τὸ τελειωμένον σχέδιο. Σὲ ὀρισμένα μάλιστα ποιήματα σημειώνει: Διόρθωσις ἐκ τοῦ μικροῦ βιβλίου.

"Άγνωστη φωτογραφία τοῦ Βιζυηνοῦ.
Βγήκε στοὺς Σαρλόπτενμπουργκ. Πίσω ἔχει
τὴν ἀφιέρωση : «Τῇ φιλοστοργωτάτῃ μοι
μητρὶ. Γ. Μ. Βιζυηνός. Λειψία 17/9 79.»

Θέματα — ιδέες. Τò χγ. δὲν εἶναι μονάχα ἕνας ἀποφασιστικὸς σταθμὸς γιὰ τὸ γλωσσικὸ καταστάλαγμα τοῦ Βιζυηνοῦ, ἀλλὰ παράλληλα καὶ μιὰ μεγάλη καμπὴ ἐπάνω στὴν πνευματικὴ του πορεία. Μέσα στὴν ποικιλία τῶν θεμάτων του ἀποθησαυρίζονται οἱ πνευματικὲς τάσεις καὶ τὰ ἱδανικά του σὲ κρίσιμο διάστημα τῶν ἐπιστημονικῶν του σπουδῶν στὰ πνευματικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, πού συμπίπτει μὲ μιὰ περίοδο ἀποφασιστικῶν πολιτικοκοινωνικῶν ζυμώσεων στὸν τόπο μας γιὰ μιὰ ἐθνικὴ ἀνάπλαση.

Γεμάτος ἀκόμα ἀπὸ νοσηρὲς φανεριώτικες καὶ λόγιες ἐπιδράσεις ἀγωνίζεται νὰ προσπεράσῃ τὰ λογικὰ ἐμπόδια καὶ νὰ βρῇ τὸ δρόμο του.

Ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν ἀνεδαφικὴ καὶ στεῖρα προγονοπληξία καὶ τὰ ἐρωτόπαθα κενολογήματα, ὅλο καὶ παίρνει τὰ θέματά του μέσα ἀπὸ τὴ λαχταριστὴ ζωὴ καὶ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα. Ἀφοῦ ἐξαντλεῖ ὅλους τοὺς μελαγχολικοὺς τόνους γιὰ νὰ τραγουδήσῃ τὸν πόνο καὶ τὴν πίκρες τοῦ ξενιτεμοῦ, ξεναγουρίζει στὸ εἰδυλλιακὸ καὶ καταπιεσμένο χωριό του, ἐκμυστηρευόμενος μὲ τὴν πιὸ ἀβολὴ εἰλικρίνεια τὶς ἐξιδανικευμένες παιδικὲς του θύμησης καὶ τὶς τραγικὲς οἰκογενειακὲς του περιπέτειες ἢ θρηνώντας γοερὰ γιὰ τοὺς ἐπικαιροὺς κατατρεγμοὺς τῆς μαρτυρικῆς Θράκης.

Ἀηδιασμένος πάλι ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀποτελμάτωση τοῦ τόπου μας, ἀντιδρᾷ μὲ τὴ σάτιρα ἢ ξεσπᾷ σὲ πικρὸ παράπονο γιὰ τὴν ἀδιαφορία τῶν συγχρόνων του καὶ συχνὰ ἀποκαρδιώνεται. Ὡστόσο δὲ χάνει τὸ θάρρος του. Φωτισμένος ἀπὸ τὶς σπουδὲς του μέσα στὸ πολιτισμένο καὶ προοδευτικὸ ἐρωπαϊκὸ περιβάλλον, θιλάει πιὸ συνειδητὰ τὴ γενικὴ κατὰπτωση τοῦ τόπου μας καὶ δυναμώνει τὴν πίστη του γιὰ μιὰ ἀναμόρφωση. Προσπαθεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ στοὺς ἄλλους τὸν ἔρωτα γιὰ κάτι ὕψηλο καὶ ὠραῖο, μὲ τὴ φιλοδοξία πάντα νὰ συμβάλῃ καὶ αὐτὸς στὴ μελλούμενη ἄνθιση πού προφητικὰ ὀραματίζεται σὲ τόσα του τραγούδια.

Ἔτσι στὴν κρίσιμη ἱστορικὴ περίοδο, πού οἱ προοδευτικὲς δυνάμεις τοῦ ἔθνους, ἐκπροσωπούμενες πολιτικά ἀπὸ τὸ Χαρίλαο Τρικούπη, ἀρχίζουν νὰ σημειώνουν ἄνοδο καὶ νὰ πραγματοποιοῦν ἕνα θετικώτερο προσανατολισμὸ τῶν ἐθνικῶν μας ἐπιδιώξεων, παίρνει καὶ ὁ Βιζυηνὸς τὴ θέση του — ὅχι ἀνάμεσα στοὺς τελευταίους — καὶ προσπαθεῖ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴ τοῦ ἔθνους στὶς ἀκατάλυτες ζωτικὲς δυνάμεις πού κρύβει ἡ περιφρονημένη λαϊκὴ ψυχὴ.

Κατανοώντας τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του θέλει νὰ βοηθήσῃ τὸ παραστρατημένο ἔθνος νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸ του γυρίζοντας νὰ σιγορῇ καὶ πίστῃ στὴ ζωντανὴ Ἑλλάδα, ὅχι στενὰ τοπικιστικὰ μόνον στὴ μικρὴ ἐλεύθερη γωνιά, παρὰ καὶ στὴν ἀλύτρωτη μαζί, σὲ «ὅλη τὴ Ρωμιωσύνη» ἀπὸ τὴν Ἀχελὼ ὡς τὴν Κρήτη καὶ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ὡς τὴν Κύπρο. Ἐντύπωση κάνει ὁ σπαραγμὸς του γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς στὰ 1878 (ἀρ. 86).

Συνειδητοποιώντας ρεαλιστικώτερα τὴν Μεγάλῃ Ἰδέᾳ προσπαθεῖ νὰ ἐνασυνδέσῃ τὴν ξεριζωμένη ἐθνικὴ ζωὴ μὲ τὶς λαϊκὲς πηγὲς τῆς ἄμεσης βυζαντινῆς παράδοσης.

Γι'αὐτὸ, πρὶν ἀκόμα καλὰ καλὰ συστηματοποιηθοῦν καὶ ἀπλωθοῦν οἱ λαογραφικὲς ἐρευνες στὴ χώρα μας ἀπὸ τὸ Νικ. Πολίτη, ὁ Βιζυηνὸς ἀποθησαυρίζει στοὺς ἀπλοϊκοὺς του στίχους τὶς ζωντανὲς παραδόσεις καὶ τοὺς ἐθνικοὺς θρύλους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐκφράζοντας μιὰ νέα ἀντίληψη γιὰ τὴ ζωὴ μετουσιώνει τὸ λαογραφικὸ του ὕλικὸ σὲ παιχνιδιστοὺς κοσμογονικοὺς καὶ φυσιογραφικοὺς μύθους, διάχυτους ἀπὸ τὸν πιὸ ἔντονο νατουραλισμὸ καὶ ζωντανὸ ἀνθρωπομορφισμὸ.

Γενικὰ ἡ συνειδητὴ προσήλωσή του στὸν τόπο καὶ τὸ λαὸ κάνει τὸν κοσμογυρισμένο καὶ πολυπορευμένο Βιζυηνὸ νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὰ κοσμοπολιτικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης μὲ ἀλώθητῃ τὴν ἐλληνικότητά του, περήφανο γιὰ τὴ χωριότητα, λαϊκὴ του καταγωγή καὶ γι'αὐτὸ τὸν πιὸ σεμνὸ ἐργάτη τοῦ δημοτικισμοῦ στὴν πλατύτερη ἀναγεννητικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ του ἔννοια.

Χαρακτηριστικὸ τοῦ συνειδητοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ σὲ θέματα γύρω ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ φύση καὶ τὸ λαϊκὸ μας πολιτισμὸ εἶναι καὶ τὸ ὅτι δὲν ἀφήνει ἔξω ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν Ἀτθίδων Αὐρῶν οὔτε ἕνα τραγούδι τοῦ χγ. μὲ τέτοιο περιεχόμενο. Στὴ σπουδὴ του αὐτὴ μάλιστα, νὰ προσφέρῃ ἀπλόχερα καὶ στοὺς ἄλλους ὅ,τι αὐτὸς σὰν πρωτοπόρος μπόρεσε νὰ ἀντλήσῃ ἀπὸ τὰ ἄδυτα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἴσως νὰ ὀφείλεται καὶ ἡ παραμέληση τῆς μορφικῆς τελείωσης τῶν τραγουδιῶν του αὐτῶν.

Ἡ μάνα τοῦ Βιζυνοῦ μετὰ τὴν ψυχοπαίδα τῆς «τὸ Κατερινιώ» (ΑΜ)
καὶ τὸν γιό τῆς Μιχαήλου. Πίσω σχετικὴ ἀφιέρωση : «Τῷ περισπου-
δάστῳ μοι ἀδελφῷ Γ. Μ. Βιζυνοῦ τεκμήριον ἀδελφικῆς ἀγάπης.»

Σενέττεν IV

Ἐνὸς ματιᾶς ὁ Τυφὼν κ' ἡ θύελλα σφαδάζει
καὶ διασπένδον τὰ κύματα καὶ συνταράσσουσιν τὸν θυθόν,
δοῦς ἔ' ἀγρεῖα ἐπιθύμει τοὺς μαργαρίτας, προσελθὼν,
τῇ κτηνίαν προσδοκᾷ κ' εἰς τὴν ἀκτὴν σχολάζει.

- 5 Ἐνὸς θρέμ' εἰς τὴν ψυχὴν κ' εἰς τὴν καρδίαν θράζει,
καὶ διασπένδον' ἀναμῖξ αἱ συναυλίσαι τῶν παθῶν,
ἡ ἀνύσθη πάλιν τὴν προτοῦ ἰσορροπίαν τῶν ποθῶν
προσέχ' ὁ ποιητὴς οἰγῶν κ' αὐτὸς αὐτόν! σπουδάζει
ἀπὸν ὁ γυαλῆς τῶν σιγητῶν τοῦ; δοῖσιν τοῦ;

• 41 ὁ καίς:

- (Κ' ὡς ἔμπειρος) ἀμπελουργὸς τὸ γλεῦκος τοῦ ἀφίνων
10 προσμένει ν' ἀναζυμωθῇ καὶ νὰ κατακαθῇσθ,
πρὶν ἢ κεράσῃ εἰς τοὺς λοιποὺς ζωρὸν εὐδὴ οἶνον,

Οὕτως ὁ ποιητὴς μικρὸν τὴν λύραν ἄς κοιμήσῃ,
πρὶν πλέξῃ τ' ἄσμα τῆς χαρᾶς, πρὶν ἀνακρούσῃ θρῆνον,
ἀν' νὰ μᾶς τέρψ' ἐπιθυμῇ καὶ νὰ μᾶς συγκινήσῃ.

15 Ὁκτωβρ. (1877).

29

- 534-540 Ἡ Ἀσμενημένη. 16/10 (1877). Τυπ. 'Εστία ΙΓ' 2 Μαΐου 1882
σ. 287 καὶ ΑΑ 103.

30

- 544-550 Παραδείγματα. 22/10 (1877). Τυπ. Παράρτημα «Ἀμαλθείας» Παρ-
ισσῶς Β' σ. 168 (Σμύρνη 1894), Κων. Φ. Σκόκου Νεοελληνικὴ Ἀιθο-
λογία Α' 2 σ. 119 (1924) καὶ μετὰ πολλὰς παραλλαγὰς. Ἄγνωστο πού
πρωτοτυπώθηκε. Πάντως μετὰ τὸ γχ. ἀποδεικνύεται ἡ γνησιότητά του, γιατί
ἔχει ζήτημα, ἐπειδὴ τὸ ἴδιο ἀκριδῶς ποιήμα καὶ μετὰ τὸν ἴδιο τίτλο εἶναι
παραμένο: Κωνστ. Φ. Σκόκου Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον 1907 σ. 346 καὶ
στο περ. τῆς Πόλης Ἑφημερίς τῶν Κυριῶν (ἐκδ. Χαρίκλεια Π. Μελανδι-
νοῦ) ἐτ. Α', φυλλ. ΙΕ' 1 Ἀπριλ. 1910 σ. 2 καὶ στὰ δυὸ μετὰ τὴν ὑπογραφή:
Δ. Βερνοδάκης (βλ. Βαλ. σ. 71). Μελοποιημένο ἀπὸ τὸν συνθέτη Στρουμ-
πούλη Παραδείγματα, ἄσμα μετὰ συνοδείας κλειδοκυμβάλου. Ποίησις Γ.
Βιζυητοῦ Μουσ. ἡ Χρήστου Στρουμπούλη. Ἔργων 5ον Γ. 768 Φ. (Μου-
σικῆς ἐκδοτικὸς οἶκος Μιχ. Κωνσταντινίδου = Γ. Φέξη). Μετὰ τὸν τίτλο
Δὸς μου ἕνα φιλί, ὑπὸ Γεωργίου Βιζυητοῦ εἶναι τυπ. Μ. Σαλιβέρου
Νέα Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία σ. 323 (ἐκδ. Γ' 1927).

31

Σενέττεν V. 25/10 (1877).

Ἀρχή: Ὁ καθαρὸς καθρέφτης σάν ραγίσση,
καὶ τὸ γυαλί του σάν θρυμματισθῇ,
ποῖα μαστοριά, χωρὶς νὰ γνωρισθῇ
σάν καὶ προτοῦ μπορεῖ νὰ τὸν κολλήσῃ;

32

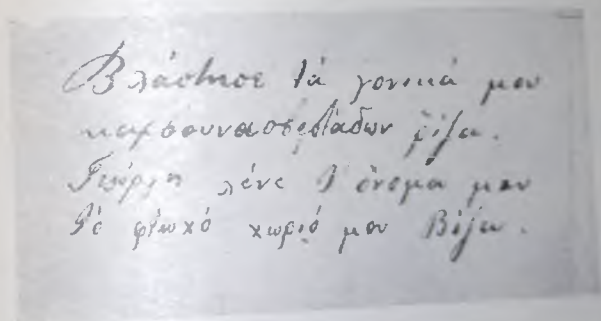
- 560-570 Ὁ Πρεερισμὸς μεν. 27/10 (1877). 12 ἐξάστιχες στροφές.

Ἡ 1η: Μόλις μ' ἔθηκεν ὁ Πλάστης
ἐπὶ τὸν οὐδὸν τοῦ Κόσμου,
μόλις μ' ἠνέωχθ' ἡ θύρα,
καὶ ἰδοὺ ἡ Μοῖρα,
μὲ τὰς ἐχθρικόςας βουλὰς τῆς,
ἦλθε κ' ἐστηλώθ' ἐμπρὸς μου.

Εἰς μὴν τὸν 4ο στιχὸς ἔχουν μόνο οἱ περιττὲς στροφές.

Τὸ χειρόγραφο.

6' σωζόμενο φύλλο.

Ὡς μὴν ἀπελπίζεσαι
κ' ἔχεις θλέμμα θλιβερόν,
ἀν παραγνωρίζεσαι
ὑπὸ πλήθους μωρῶν.

73

946 **Περὲξηγησις. 5/3 (1879).** Τυπ. ΑΑ 152 με μικρὲς παραλλαγές. Στ. 117α εἶναι μεταφρασμένο γερμανικά.

74

951-8 **Μένα με τῶπεν ἡ Γιαγιά. 5/3 (1879).** 6 στρ. διαγραμμένες. Ἡ 1η:

Μένα με τῶπεν ἡ γιαγιά
μέ σιγανὴ λαλιά,
πῶς γιὰ μιὰ κόρη ἡ πανδρειά
εἶναι χρυσὴ δουλειά.

75

956 **Ἄγρυπνες πόνες. 6/3 (1879).** Τυπ. ΑΑ 91.

76

96α-8 **Τὸ Γράμμα. 15/3 (1879).** 6 ἐξάστιχες στρ. διαγραμμένες καὶ με πολλὰ διορθώματα.

Ἡ 1η: Μὲ γράφει πῶς τῆς ἔφταιξα καὶ μ' εἶναι θυμωμένη,
γιὰ τ' ἀνυπόφερτο κακό, ποῦ στὴν καρδιά της μένει
μπηγμένο, σὰν μαχαίρι.
Πῶς ἓνα τέτοιο φέρισμο τοὺς δρόμους μας χωρίζει,
πῶς ἀπ' ἔδῳ κ' εἰς τὸ ἔξης δὲν θὲ νὰ με γνωρίζῃ
καὶ ναῦρῳ ἄλλο ταῖρι!

77

966 **Σονέττον VIII. 16/3 (1879).** Τυπ. ΑΑ 217 (1).

78

97α

Περὲρμείωσις

Σὰν λουλοῦδι π' ἀνοίγει μιὰ φορὰ τὴ χρονιά,
μιὰν ἡμέρα μυρίζει ξεθυμαίνει τὴν ἄλλη·
σὰν τ' ἀηδὼνι π' ἀλάργα στῆς μυρτιᾶς τὰ κλωνιά
λίγαις μόνον αὐγαῖς τὴν ἀγάπη του ψάλλει·

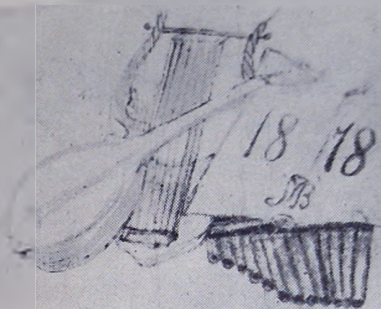
5 Σὰν νερό ποῦ στοῦ λόφου τὴν ποδιά θουρβουλαῖ,
ὅσο λυώνουν τὰ χιόνια ποῦ τοῦ θλίβουν τὰ στήθη,
μὰ στεγνών' ἂν ἡ λαύρα αὐγατίσ' ἀψηλά,
καὶ μαραίνεται' ὁ ἀνθὸς ποῦ στὸ πλάγι τ' αὐξήθη,

10 "Ἐτσι ἀνθεῖ κάπου κάπου κι' ἡ φτωχὴ μου καρδιά,
ἀπολνᾷ δύο τρία λουλούδια,
καὶ κονεῦει μιὰ Χάρι στ' ἀπαλά της κλαδιά
καὶ λαλεῖ γιὰ μιὰν ὥρα τῆς χαρᾶς τὰ τραγούδια.

"Ἐτσι χύνουν τὸ δάκρυ κι' οἱ πικροὶ μ' ὀφθαλμοί,
ὡς ν' αὐξήσ' ὁ καῦμός νὰ τὸ στίψῃ·
15 κι' ἀπομένει ἡ μορφὴ μου στεγνὴ καὶ χλωμὴ,
μὰ ἡ καρδιά μου γεμάτη, σὰν καὶ πρῶτα 'πὸ θλίψι!

Μαρτ. 16 (1879)

Πρβλ. τὸ ὁμότιτλο καὶ με συγγενικὸ περιεχόμενο στὸ φ. 746 (= ΑΑ92)

Το Τραγούδι τοῦ Κέρου.

Κέρου ὁ Μόνι! Περσέων
τα χροὸν τα χροὸν
τα ναῖοντα τα πρῶτον!
Πρὸ ὁ κύριος ἡ ἐξέταση
να ἀναγινώσκω, οἱ χροὸν
το γὰρ τοῦ γὰρ τα πρῶτον!

Ἡ ἄσπρη γιὰ χάρας λαλιά
 τὰ στήθη μ' ἔχ' ἀνοιξεῖ.
 35 Ἡ ἄσπρη αὐτὴ σταλιά σταλιά
 τὸ γέμισ' ἀπὸ θλίψη.
 Μὰ δ.τι ξεχειλίζ' ἐδῶ
 ἀπὸ πηγὴ θουβή.
 αὐτὸ ἐγὼ τὸ τραγουδῶ
 40 ἔτσι (ὅπως) μοῦ καταβῇ.

19/3 (1880).

Στὴν ἀρχὴν τοῦ περιθώριου γραμμένο δυσανάγνωστα μὲ μολύδι : ἔτσι
 (ἔτσι).

111

1234-125a Πεισιθέης. 19/3 (1880). 9 ὁχιάστιχες στροφές, διαγραμμένες μὲ
 μολύδι

Ἡ 1η: Πῶς μ' ἀγαπᾷ
 ποσῶς δὲν ἀμφιβάλλω·
 κι' ἂν σιωπᾷ
 κι' αὐτὸ δὲν μὲ λυπεῖ.
 Εἶναι δειλὴ
 καὶ παίρνει δίχως ἄλλο,
 σὰν μὲ φιλῇ
 τοὺς λόγους γιὰ 'ντροπή.

112

Σενέττεν ΧΙ

1254

Ὁ γάδαρος δασκαλικά λαλεῖ καὶ λογοφέρνει.
 —'Αφότου τὴν κυλίστρα μου μετέφερα ὠπέρα
 ἐλείψαν ἡ τρανταφυλιάς. Τ' ἀηδόνι στὸν ἀγέρα,
 ὁσάκις κελαδήσω πιά τὸ ἴσο μου δὲν παίρνει!

5 Θεὸς ἡ Τύχη τ' ἄκουσε, Θεὸς ἡ Τύχη σπέρνει
 μιὰν ὁμορφὴν τρανταφυλλιὰ ἐκεῖ κοντὰ μιὰ μέρα.
 Τ' ἀηδόνι πῆρε μυρωδιὰ κ' ἐπρόφθαξε πὸ πέρα
 κι' ἀρχίζει στὸ χλωρὸ κλαδί τὸν ἦχο του νὰ σέρνει.

Μὰ 'γκάριζεν ὁ γάδαρος κ' ἐξίππασε τ' ἀηδόνι.
 19 καὶ σὰν τῆς πῆρε τοὺς ἀνθοὺς ποῦ εἶχε ἀπολύσει
 κυλιέται στὴν τρανταφυλλιὰ ὡς ποῦ τὴν ξεριζώνει.

Τὶ θάμ' ἂν τ' ὁμορφὸ δενδρὶ ξανά δὲν θὰ θλαστήσῃ ;
 Τὶ θάμ' ἂν πᾶν σέ σταχαριά π' ὁ γάδαρος πηλώνει
 δὲν ξανακάθεται πουλὶ νὰ γλυκοκελαδήσῃ ;

22/3 (1880)

113

126a

Σενέττεν XII. Ἀχρονολόγητο. Στὸ τέλος : Διόρθωσις ἐκ
 τοῦ μικροῦ βιβλίου. Τυπωμένο : ΑΑ στὸ πρῶτο παράφυλλο
 προλογικῶς, σὰν ἀποστροφή στοὺς ἀναγνώστες μὲ τὸν τίτλο Τοῖς ἐν-
 τευξομένοις, καὶ μὲ σημαντικὲς παραλλαγές.

114

1266

Σενέττεν XIII. Ἀχρονολόγητο. Στὸ τέλος : Διόρθωσις ἐκ
 τοῦ μικροῦ βιβλίου. Τυπ. ΑΑ 218 (11).

115

127a-130a Πεισιθέης συμβουλιὲν ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Ἑφημερίδας. 23/3
 (1880) Τυπ. ΑΑ 203 μὲ τὸν τίτλο Τὸ Συμβούλιον τῶν

Ιδου η το Αγιον
ναι τα εγγεγραφα
στα μητρηκα του Αγιου
του γρου του προεδρου

Και γαρ η αν ο αγιος
ηι φαλας νεολε
ναι το γαρ η αν νεο
αν αν νεολε το νεο

Και γαρ η ηι η αν
η ο Αγιος η αν
αν αν νεολε ηι αν
αν αν ηι Αγιος

Η αν η αν αν ο αν
αν ο αν αν αν

Ει αν η ηι αν αν
αν αν

Τὸ Γατάκι !

178x

Κοπελούδα σκουλωτή,
μὴν πειράζεις τὸ γατὶ
τὸ γατάκι.
Μὴν τοῦ σφίγγεις τὴν οὐρά
5 καὶ τοῦ στρίβεις στὰ γερά
τὸ αὐτάκι.

Γιατ' ἂν λέγῃ, πῶς πονεῖ,
κατ' ἀρχάς μὲ μιὰ φωνή
μιάου! μιάου!,
10 μὰ κατόπιν τσουγκρανᾶ
καὶ φωνάζεις ἀλγεινὰ
ἄου! ἄου!

Κοπελούδα σερπετή
μὴν πειράζεις τὸ γατὶ
τὸ γατάκι.
15 κ' ἔχει νύχια τὸ κακὸ
ποῦ σοῦ σχίζουν τὸ λευκὸ
τὸ χεράκι.

29 / 9 81.

159

1786-179α Ὑπὲρ τῶν πτηνῶν. 29 / 9 81. Τυπ : ΔΠ περίοδος Β', τόμ. 2ος
3 Ἰουν. 1895 σ. 172, μὲ μιὰ στροφή λιγότερη.

160

1796-180α

Ἑσπερινὴ προσευχή.

Θεέ μου, ποῦ σὲ κελαδεῖ
κάθε πουλὶ κι' ἀηδόνη
ἕνα πουλάκι ἕνα παιδί
τὰ χέρια του σταυρώνει
5 καὶ τ' ὄνομά σου ὕμνωδεῖ.

Ὁ ἥλιος πῆγ' ἀναπαυμὸ
στὴ μάνα του νὰ πάρῃ,
Κοιμήθη μέσ' στὸν ποταμὸ
τὸ κουρασμένο ψάρι
10 καὶ τὸ ζαρκάδι στὸ δρυμό.

Στάζει καὶ στ' ὄμμα μου γλυκὸς
ὁ ὕπνος σὰν τὸ μέλι.
Σὺ ποῦ τὸ Σύμπαν διοικεῖς
καὶ σ' ὑπακοῦν ἀγγέλοι
15 μετ' εὐλαθείας παιδικῆς,

1. Κοπελούδα σκουλωτή. "Ἐνα θρακιώτικο τοῦ χοροῦ λεεῖ :

Νερατζούλα φουντωτή
ὁμορφὴ μου κοπελούδα
φουντωτὴ καὶ σκουλωτὴ.

"Ἄλλο :

Κόρη (ν) ἔπλενε κοντὴ
φουντωτὴ καὶ σκουλωτὴ.—

Σ κουλιά—τζουλούφια, μαλλιὰ.

Was die Bekanntheit angeht
 so führen auch sie aus
 die Mas und der Teller aus
 und singen sie vor sich.

Mein ist der Marsch und der Welt
 und auf der Heimen stehen
 Was ich nur Hölle weiß, so kommt
 der wird's Mal nicht kommen.

7/3

4. Mitgehm mit demgehe in der
 der Kodygen in der Kodygen in A. Kodygen
 und kommen in der Kodygen in der Kodygen.

φ. 122α

Ties Nuy cast
 si li d'oreu de l'ist
 di d'oreu
 i'gim' in d'oreu
 Ties Nuy cast
 si li d'oreu de l'ist
 di d'oreu
 i'gim' in d'oreu
 Ties Nuy cast
 si li d'oreu de l'ist
 di d'oreu
 i'gim' in d'oreu

To Trogov.

27/8 82
 Bois de Boulogne

Ties Nuy cast
 si li d'oreu de l'ist
 di d'oreu
 i'gim' in d'oreu
 Ties Nuy cast
 si li d'oreu de l'ist
 di d'oreu
 i'gim' in d'oreu

φ. 262α

10 Νά τὰ θάλουνε οἱ γέροι
κ' ἡ θωριά τους νά τοὺς φέρη
τὴν παλιὰ τους τὴ νεότη
καὶ τὴ δύναμη τὴν πρώτη.

15 Νά τὰ βροῦν νά στολισθοῦνε
δλ' οἱ Ἕλληνες ὁποῦναι
κόμ' ἀνήλικα παιδιὰ
καὶ νὰ κάμουνε καρδιά.

20 Ν' ἀποκτήσῃ κ' ἡ πατρίδα
εἰς τὰ στήθη της ἐλπίδα,
κ' εἰς τὸ πρόσωπό της χάρι,
καὶ νὰ γείνῃ παλληκάρι.

Μὰ θενᾶρθῃ καταπόδι
ὁ κριτὴς τὸ γερο-βῶδι,
νά εἰπῇ πῶς δλ' αὐτὰ
εἶναι μόνο χορατὰ.

22/5 82.

(Δεξιὰ στὸν 8ο στίχο γραμμένο μὲ μολύδι δυσανάγνωστα : "Ἀνθὴ ἡ λ.
μία στροφή).

234

255β-256α Ἕσμα Ἐπικούρειον. Παρίσιοι 17 / 7 82. Τυπ. ΑΑ 188 μὲ σημαν-
τικές παραλλαγές.

235

256β-257β Πρὸς τὴν Σελήνην. Παρίσιοι 17 / 7 82. Τυπ. ΑΑ 98.

236

257β-259α Ὁ Μάρτης. 24 Ἰουνίου 1882 Champs Elysées. Τυπ. ΑΑ 43 μὲ
τὸν τίτλο Ὁ Μάρτιος ἐν Κρήτῃ. Πολλὲς διορθώσεις μὲ τὸ ἴδιο
μελάνι καὶ σθησίματα μὲ αἰχμηρὸ ὄργανο. Παραλλαγμένη πολὺ ἡ 1η
στροφή (ὅπου δὲν ἀναφέρεται τόπος τοῦ μύθου ἡ «Κρητικὴ ἡ χώρα», ὅπως
στὸ τυπ.). Ἀνάμεσα στὴν 5η καὶ 6η στροφή τοῦ χγ. μία στροφή πα-
ραπάνω.

237

259α-260α Τὸ Μερμήγκι. 21 Αὐγούστου 1882 Bois de Boulogne. Τυπ. ΑΑ
31 μὲ μικρὲς παραλλαγές, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία στροφή, ποὺ εἶναι
ὀλότελα διαφορετικὴ.

238

260α-261α Τὸ Σφαλάγγι. Bois de Boulogne 1882 21 Αὐγούστου. Τυπ. ΑΑ
33 μὲ τὸν τίτλο Τὸ Σπαλάγγι (Τυφλοπόντικον')

239

261α-262α Ἡ Ἀνεμώνη. 27 / 8 82. Bois de Boulogne. Τυπ. ΑΑ 74 καὶ στὸ
διήγημα Αἱ Συνέπειαι τῆς παλαιᾶς ἱστορίας σ. 109 (Φέξης). Τὰ
δύο τυπωμένα ἔχουν τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο λίγες παραλλαγές καὶ πάρα
πολλές μὲ τὸ χγ., ἀπ' ὅπου ἔχουν καὶ μία στροφή παραπάνω (τὴν 5η).
Ἡ 4η στροφή στὸ χγ. εἶναι γραμμένη μὲ μελάνι στὸ περιθώριο. Στὸ διή-
γημα ἡ τελευταία στροφή εἶναι τυπωμένη ὅπως εἶναι ἐπεξεργασμένη στὸ
περιθώριο μὲ τὸ ἴδιο μελάνι. Μελοποιημένο ἀπὸ τὸ συνθέτῃ Στρουμπούλη:
Μουσικὸς Οἶκος Κωνσταντινίδου Μ 388 Κ. "Ενας βράχος στὸ βουνό. Δια-
τὶ ἄχ! διατὶ. Ποίησις Γ. Βιζυηνοῦ. Μουσικὴ Χρ. Στρουμπούλη.
(=Γ 794 Φ).

240

262α-β Τὸ Τρυγόνι. 27 / 8 82. Bois de Boulogne. Τυπ. ΑΑ 72.
(Λεῖπουν τὰ φ. 263 καὶ 264).

241

265α-β Ἡ θλίψις μου. Νοέμβριος, Λονδίνον. Τυπ. ΑΑ 94 μὲ τὸν τίτλο Ἡ
Κρυμμένη Ὀλῖψις καὶ μὲ πολλὲς παραλλαγές.—

Τέλος τοῦ χγ.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΒΛΕΪΕΣ

σ. 54			στ. 11 τωύρη	άντὶ τῶυρη.
σ. 59	άρ.	130	στ. 4 ἀμάδα	άντὶ ἀρμάδα.
σ. 80	άρ.	221	στ. 1 ἔχεις	άντὶ ἔχει.

ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
«ΚΟΣΜΟΣ», Ι. Χ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ
ΟΔΟΣ ΟΥΡΧΑΝΙΕ 7-10, Τ. Κ. 330
ΛΕΥΚΩΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ